Ett utvidgat EU

– möjligheter och problem

Sammanfattning av en hearing i augusti 1995

SOU 1995:101

En rapport från EU 96-kommittén

A: Ref KB
Occ SOU
43

Statens offentliga utredningar
1995:101
Utrikesdepartementet

Ett utvidgat EU – möjligheter och problem

Sammanfattning av en hearing i augusti 1995

En rapport från EU 96-kommittén
Stockholm 1995

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Denna skrift, SOU 1995:101, är kostnadsfri. Den kan även erhållas från
Sekretariatet för Europainformation
Box 161 21, 103 23 Stockholm
tel: 08-700 14 98, 020-250 000
fax: 08-20 69 27

Det publicerade materialet får återges helt
eller delvis, gärna med uppgifter om källan.

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1995

ISBN 91-38-20060-0
ISSN 0375-250X

Förord

Enligt Maastrichtfördraget ska EU-länderna under 1996 sammankalla en konferens med företrädare för medlemsländernas regeringar. Konferensen ska undersöka vilka bestämmelser i fördraget som behöver ändras för att de mål som står angivna där ska kunna uppfyllas. Den här översynen av fördraget ska äga rum med sikte på att EU ska utvidgas med ett antal länder som vill bli medlemmar, främst i Central- och Östeuropa.

Den parlamentariska EU 96-kommittén har tillsatts av regeringen för att arbeta med två huvuduppgifter: dels låta göra utredningar om viktigare sakfrågor som kan komma att behandlas under regeringskonferensen, dels stimulera den offentliga debatten kring konferensens huvudfrågor och ge företrädare för olika åsikter tillfälle att argumentera för sina uppfattningar.

Inom ramen för den senare arbetsuppgiften ger kommittén ut en skriftserie med information och bakgrundsanalyser av olika frågor inför 1996 års regeringskonferens. Följande skrifter har hittills getts ut:

- "EU:s regeringskonferens - en lägesrapport"
- "Röster om EU:s regeringskonferens - hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare" (SOU 1995:77)
- "EU om regeringskonferensen 1996 - institutionernas rapporter och synpunkter i övriga medlemsländer" (SOU 1995:80)
- EU-kandidater - 12 länder som kan bli EU:s nya medlemmar (SOU 1995:83)

En viktig del av EU 96-kommitténs arbete med att stimulera debatten inför regeringskonferensen är att arrangera seminarier och hearingar. Den här rapporten sammanfattar en hearing som hölls den 23-24 augusti 1995 om EU:s framtida utvidgning. Texten har sammanställts av kommitténs sekretariat (pressekreterare Anders Bolling).

Stockholm i oktober 1995

Björn von Sydow
Ordförande i EU 96-kommittén

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning....3

Europarådets erfarenheter värdefulla....4

Alltför snabb utvidgning riskabel....6

Vanskötsel knäckte östekonomierna....10

Utvecklad marknad i öst påskyndar modernisering i väst....14

En vilja att bekräfta hemmahörighet i Europa....19

EU:s säkerhetspolitiska "plus" väger tungt....23

Jordbruket utvidgningens stora stötesten....27

Oro för lång väntan i EU:s väntrum....31

Utan medborgarnas stöd ingen utveckling....33

Säkerheten - i bred mening - är avgörande....38

INLEDNING

EU 96-kommitténs hearing om EU:s framtida utvidgning ägde rum den 23 och 24 augusti 1995 i Ingenjörshuset i Stockholm. Programmet var ganska omfattande och innehöll ett antal parallella föredrag, förutom gemensamma sessioner i början och i slutet och en avslutande paneldebatt. Huvudtalare var Daniel Tarschys, Jan-Åke Dellenbrandt, Thor Gylfason, Jan Edling, Kjell-Albin Abrahamsson, Sverker Åström, Carl B Hamilton, Barbara Tuge-Erecinska och Ingmar Karlsson.

En rad organisationer och föreningar hade på förhand anmält att de ville göra kompletterande inlägg. Strängt taget samtliga anföranden återges i någon utsträckning i denna sammanfattning.

Tolv potentiella medlemsländer

Det är tolv länder som närmast är aktuella för medlemskap i EU. Bara Malta, Cypern, Polen, Ungern, Rumänien och Slovakien hade i mitten av oktober 1995 formellt lämnat in medlemskapsansökan, men den uttalade politiska ambitionen från såväl EU som länderna själva är att såväl dessa sex som Estland, Lettland, Litauen, Tjeckien, Bulgarien och Slovenien på sikt ska inlemmas i unionen.

Någon tidtabell för förhandlingar och inträde finns ännu inte. Kanske kan en sådan utarbetas i samband med EU:s regeringskonferens 1996. Ett av konferensens viktigaste teman är just att ta ställning till EU:s fortsatta utvidgning.

Vissa av länderna anses allmänt ha större förutsättningar än andra för ett relativt snart inträde. Det gäller kanske framför allt Polen, Ungern, Tjeckien, de tre baltiska staterna och Malta.

Inriktat på öst

EU 96-kommitténs hearing uppehöll sig nästan uteslutande vid länderna i Central- och Östeuropa. De två Medelhavsstaterna Malta och Cypern berördes bara marginellt.

Rapporten återger i princip hearingens olika sessioner i kronologisk ordning och - i förekommande fall - med kompletterande talare och efterföljande debatt i slutet av varje avsnitt.

Europarådets erfarenheter värdefulla

Hearingen om EU:s framtida utvidgning inleddes av Europarådets generalsekreterare Daniel Tarschys. Han uppehöll sig vid två teman i sitt anförande: dels pläderade han starkt för EU:s fortsatta utvidgning, dels gjorde han en jämförelse med Europarådets erfarenheter av en snabbt vidgad medlemskrets.

Utvecklingen i Öst- och Centraleuropa har gått snabbt de senaste åren. Tarschys illustrerade hastigheten med följande exempel: En internationell Östeuropakongress hålls vart femte år. När den ägde rum i Washington 1985 stoppade Sovjet all medverkan från de östeuropeiska länderna. I London 1990 hade Östeuropa enstaka delegater med. I år, när kongressen samlades i Warszawa, deltog alla dessa länder i ett helt öppet samtal om deras framtid och möjligheter.

Strävan mot Europa-gemenskap

Det har sagts att revolten i öst var historiens första revolution utan utopier. Daniel Tarschys ville inte riktigt hålla med om det, utan menade att omvälvningarna innehöll olika utopi-inslag. Ett exempel var den nationella renässansen: flykten bakåt till en historia som inte längre finns. Ett annat var "flykten in i TV:n" och dess värld av materiella löften, som Svenska Dagbladets Richard Swartz har formulerat det.

Under alla omständigheter finns i dag i alla central- och östeuropeiska länder en stark, obändig vilja att delta i en europeisk gemenskap. EU ses som ett instrument för detta. Man söker en ekonomisk gemenskap, men framför allt söker man en "andlig" gemenskap som innefattar sociala och kulturella värden. Denna deras strävan måste vi stödja, menade Daniel Tarschys.

Snabb tillväxt för Europarådet

Europarådet har färsk erfarenhet av att på kort tid få sin krets av medlemsländer ordentligt utökad. Organisationen bildades 1949, och under mycket lång tid var den tabu för regimerna i Östeuropa - Europarådet stod mycket tydligt för mänskliga rättigheter och demokrati enligt västerländsk modell.

Så småningom etablerades emellertid kontakter mellan Europarådet och olika dissidenter i de europeiska kommunistländerna. Detta gav, enligt Daniel Tarschys, en "moralisk skjuts" åt organisationen. Nästa steg, fortfarande under Sovjettiden, var att Europarådets parlamentariska församling gav särskild gäststatus åt delegationer från länderna i Östeuropa. Kontakter började knytas. Olika projekt sattes i gång, seminarier arrangerades och experter från öst knöts till Europarådet på olika sätt.

Konventionen om de mänskliga rättigheterna är ett grundfundament för Europarådet. Alla medlemsstater måste acceptera denna. De måste också vara demokratiska rättsstater. När de öst- och centraleuropeiska länderna och staterna i det forna Sovjet efter 1989 började söka medlemskap i Europarådet föranledde

det intensiva diskussioner. Frågan var om de demokratiska villkoren var tillräckligt väl uppfyllda i olika ansökarländer. Skulle Europarådet sänka sina krav i intresset av att så snabbt som möjligt få in de forna kommunistländerna? Svaret blev nej. Men rådet tog samtidigt på sig att hjälpa alla ansökarländer att kvalificera sig.

I dag är alla centraleuropeiska länder, de baltiska staterna, Moldavien och Slovenien medlemmar i Europarådet. Det totala antalet medlemmar är 36, varav 15 har trätt in de senaste fem åren. Man ser det som önskvärt att också Ryssland, Ukraina och Vitryssland kommer med. På lång sikt kan Europarådet geografiskt gå så långt som att ta in de kaukasiska länderna och Turkiet, menade Tarschys. Inte längre.

Svårare för EU

Kraven på omställning blir naturligtvis stora för en organisation som så snabbt får så många nya medlemmar. Alla strukturer måste anpassas. Europeiska unionen är i dag i många stycken anpassat för tolv, eller till och med nio medlemmar. Enligt Daniel Tarschys kommer utvidgningsprocessen för EU att bli mycket längre och svårare än för Europarådet, med tanke på unionens mycket mer omfattande förpliktelser, det större rättsliga området och, inte minst, alla de ekonomiska regler som måste harmoniseras. Men Tarschys ville betona att det är viktigt för harmonin i Europa att vi ändå inte tröttas i arbetet för utvidgning av EU.

Svårigheterna med utvidgningen handlar inte bara om regelanpassningar. Det finns också spänningar mellan olika delar av Europa som måste överbryggas. Ett exempel är den mellan Sydeuropas inriktning på Medelhavsområdet och vår på Baltikum. Daniel Tarschys vädjade här till vidsynthet: vi måste försöka sätta oss in i varandras problem.

EFTERFÖLJANDE DEBATT

Samarbete Europarådet-OSSE

Efter anförandet fick Daniel Tarschys ett antal frågor, bland annat om Europarådets relationer till OSSE. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa: är det inte dags för en samordning? Nej, det trodde inte Tarschys. Europarådet försöker se till att det inte gör samma saker som OSSE, vars styrka främst ligger i att hantera akuta kriser, med diplomati som huvudsakligt verktyg. Men ett samarbete äger rum mellan de båda organisationerna.

Detsamma gäller mellan Europarådet och EU, som deltar i varandras arbetsgrupper och också försöker undvika dubbelarbete. Alla frågor som har inriktning på Central- och Östeuropa och mänskliga rättigheter ger ett nära samarbete.

En annan fråga gällde Europarådets framtid om nu de flesta av Europas länder går med i EU. På det svarade Daniel Tarschys att Europarådet inte är ett självändamål, och att det mycket väl skulle kunna uppgå i EU om det blev aktuellt. Men under en lång tid framöver kommer Europarådet att vara den breda organisationen för mellanstatligt europeiskt samarbete.

Alltför snabb utvidgning riskabel

Jan-Åke Dellenbrandt, professor vid Umeå universitet, berättade om kandidatländernas politiska förutsättningar för EU-medlemskap: de politiska systemen och den demokratiska kontrollen. Han menade att om EU utvidgas med de tilltänkta länderna i Central- och Östeuropa blir förändringarna för Sverige och svenskarna betydligt större än vad som hittills märkts av vårt medlemskap i unionen.

Under åren närmast efter murens fall svepte en våg av eufori över såväl öst som väst. Tankar växte fram om ett nytt, enat Europa, som skulle byggas på basen av västerländsk demokrati och marknadsekonomi. Denna känsla av eufori är borta i öst i dag, menade Dellenbrandt. Alla politiska, ekonomiska och ekologiska problem framstår nu klart och tydligt. Det är rent av slående hur svårt det varit att genomföra alla föreslagna reformer i öst.

Det är viktigt att vi nu fjärmar oss från det tidiga nittiotalets eufori och emotionella önsketänkande, tyckte Dellenbrandt. Utvidgningen får inte genomföras på ett sådant sätt att hela EU-projektet äventyras. Risker finns, och det är viktigt att ha i minnet.

Integration på lång sikt

Jan-Åke Dellenbrandt sade sig driva följande tre teser om EU:s utvidgning:
- Central- och Östeuropa *bör* integreras i EU.
- Integrationen bör ske på lång sikt. EU bör inte utfärda löften som inte kan hållas. Först måste vi se utvecklingen i öst an.
- Hänsyn måste tas till den säkerhetspolitiska situationen i området, d v s relationerna till Ryssland. EU bör inte i onödan orsaka konflikter med Moskva.

De central- och östeuropeiska länderna har en ganska lång väg att vandra före ett EU-medlemskap, ansåg Dellenbrandt. Allmänna krav är att de först uppnår politisk stabilitet på demokratisk grund och får fungerande rättsinstitutioner och en utvecklad marknadsekonomi. Som läget är i dag menade Dellenbrandt att det är tveksamt om kandidaterna i öst är tillräckligt stabila och har tillräckligt bra ekonomi för att inom en snar framtid kunna accepteras som fullvärdiga EU-medlemmar.

De mål Sverige har ställt upp att arbeta för som EU-medlem blir enligt Dellenbrandt förmodligen svårare att uppnå vid en utvidgning österut, särskilt de som gäller säkerhetspolitik, miljö, jämställdhet och arbetslöshet.

Missnöje med reformer

I hela Central- och Östeuropa finns i dag ett missnöje med de snabba ekonomiska reformerna. Därför har center-högerpartier (med snabba reformer på programmen) de senaste åren förlorat val, och s k postkommunistiska partier av olika slag (oftast kallade socialistiska eller socialdemokratiska) vunnit. Motståndet mot marknadsreformerna har också populistiska och nationalistiska inslag.

Partistrukturerna kännetecknas i alla central- och östeuropeiska länder av en viss instabilitet och rörlighet. Det finns olika uppfattningar om hur de postkommunistiska partierna ska betraktas. Somliga bedömare tvivlar på deras demokratiska stabilitet. Enligt Dellenbrandt kan de flesta av dem trots allt ses som ett slags socialdemokratiska partier som nu håller på att mogna. Däremot finns det skäl att vara skeptisk mot de växande populistiska inslagen. Som det värsta exemplet tog Dellenbrant upp Rumänien (se nedan).

Läget i kandidatländerna

Situationen i nio av de tio länder i Central- och Östeuropa som är aktuella för EU-medlemskap (Slovenien presenterades inte) beskrevs av Dellenbrandt i korthet så här:

ESTLAND, LETTLAND, LITAUEN. I Baltikum har många framsteg gjorts under 1994 och 1995. Den politiska demokratin börjar konsolideras. Flera smärtfria maktskiften i regeringarna har ägt rum. Samtidigt har ekonomin utvecklats. Levnadsstandarden har dock ännu inte helt upphört att sjunka, och i Estland och Lettland finns en del etniska problem kvar. De tre baltiska staterna vill helt klart integreras västerut, och de vill av allt att döma inte bli en "brygga" mellan väst och öst, vilket många i väst hoppats.

POLEN. Stora ekonomiska framsteg har gjorts, men politiken är instabil. Redan 1993 kom postkommunister till makten i form av Demokratiska vänsteralliansen, i samregering med Bondepartiet. En bekymmersam konstitutionell konflikt mellan parlamentet och presidenten är ännu olöst. Den gäller framför allt tillsättningen av ministrar. Maktfördelningen är oklar. Takten i de ekonomiska reformerna har avtagit något, men fortfarande tas betydande steg framåt.

TJECKIEN kännetecknas av politisk stabilitet parat med en stark ekonomisk utveckling. Landet kommer nära de krav EU ställer på medlemskap.

UNGERN kommer nästan lika nära medlemskapskraven, men det politiska läget är mindre stabilt än Tjeckiens.

SLOVAKIEN. Premiärminister Meciar representerar ett mellanting mellan socialism, populism och nationalism. Den politiska situationen i landet är oklar. Etniska spänningar utgör ett problem (landet har en stor ungersk minoritet).

RUMÄNIEN. I Rumänien styr det socialdemokratiska partiet med hjälp av ett "äkta" postkommunistiskt och två extremnationalistiska partier. Det torde vara det enda landet i Europa som har öppet fascistiska partier i regeringsunderlaget. "Med den situationen kan jag inte se att Rumänien i dag kan vara en seriös kandidat till EU-medlemskap", sade Dellenbrandt.

BULGARIEN. Socialistpartiet, postkommunistiskt, kom till makten 1994. Arbetet med de ekonomiska reformerna har emellertid fortsatt även därefter.

Ryssland viktig faktor

Dellenbrandts tredje tes inför utvidgningen handlade om att undvika konflikter med Ryssland. Det är inte så lätt, menade han, eftersom landet är så labilt. Oavsett vem som vinner de kommande parlaments- och presidentvalen i Ryssland, kommer en utvidgning av EU österut, särskilt med Baltikum, att orsaka spänningar med Moskva, trodde Dellenbrandt.

Han ville trots allt tro att Ryssland när allt kommer omkring kommer att acceptera utvidgningen. Men han menade att det är viktigt att EU klargör i vilken omfattning unionen ska samarbeta säkerhetspolitiskt och hur detta samarbete ska utformas i öst, så att det inte uppfattas som ett hot i Moskva.

Övergångsperioder kan vara lösning

Vad kan då göras för att komma till rätta med utvidgningens problem? En lösning kan bli ett EU i olika hastigheter, enligt Jan-Åke Dellenbrandt: vissa av de aktuella länderna får fullt medlemskap, medan andra ges långa övergångsperioder på olika områden. Han var dock medveten om risken för spänningar om inte alla behandlas lika. De som utelämnas skulle kunna råka i utomordentliga svårigheter.

Hur man än väljer att lösa problemen måste utvidgningen bli en långvarig process, sammanfattade Dellenbrandt. "Det är ingen katastrof om vi väntar och analyserar läget. Vi får inte ha för bråttom med att utfärda löften om medlemskap".

ANDRA TALARE OCH EFTERFÖLJANDE DEBATT

Tydligare subsidiaritet efterlyses

Regionernas ställning i EU var ämnet för Monica Sundström, VD i Landstingsförbundet. Hon berättade att hennes förbund tillsammans med Svenska kommunförbundet krävt att den regionala och den lokala nivån får en stärkt konstitutionell ställning gentemot EU och medlemsländerna. Subsidiaritetsprincipen bör förtydligas, enligt förbunden: den bör gälla även *inom* länderna. Regionkommittén i EU bör kunna undersöka brott mot subsidiaritetsprincipen och dra felande parter inför domstolen.

Förankring på lokal och regional nivå ger EU större legitimitet, ansåg Sundström. Hon sade sig ha sett tendenser till alltför stark centralstyrning i arbetet med att fördela EU:s regionalstöd - även om en förbättring i det avseendet skett på senare tid.

Konkurrens mellan regionerna

Det är Europas regioner, inte medlemsländerna, som konkurrerar om näringslivet i EU, hävdade Sundström. För att vara konkurrenskraftig i en region behövs bl a goda kommunikationer, god utbildning, bra möjligheter till forskning och en god social och kulturell samhällsmiljö. "Det är sådant som lockar företag i dag, inte den gamla statliga regionalpolitiken".

"Regionernas betydelse växer starkt i EU", sade Sundström. "Det ställer krav på oss att själva skapa oss en mindre komplicerad och mer tidsenlig samhällsmodell än i dag på regional nivå. Ska demokratin i EU stärkas är det rätt väg att satsa på den regionala nivån. Därför bör Sverige under regeringskonferensen 1996 stödja förslag som går ut på att stödja regionernas ställning i EU".

"Rentvå federalismen"

Ordet *federalism* har blivit smutskastat, tyckte Lars-Gunnar Ekegärd från Sveriges världsfederalister. Inför regeringskonferensen är det viktigt att plocka fram de grundläggande federalistiska teorierna, ansåg Ekegärd. Hans organisation lanserar nu begreppet *demokratisk federalism*. Delegeringen ska ske nerifrån och upp och "gärna börja på kommundelsnämndsnivå eller liknande". Sverige är tyvärr alltför centralistiskt, enligt Ekegärd, vilket han menade delvis bottnar i fackföreningsrörelsen.

"Kommuner - landsting - regioner - nationalstater - Europa. Så vill vi att samhällsstrukturen ska byggas". Ekegärd förordade vidare en roll för riksdagen under regeringskonferensen, t ex genom samlande möten mellan Europaparlamentet och de nationella parlamenten.

"Demokratitrösklar" tänkbara?

Publiken ställde ett par frågor om Jan-Åke Dellenbrandts bild av Rumänien i föredraget. Rutger Lindahl från Utrikespolitiska institutet undrade t ex om det vore bra att fastställa ett slags "tröskelvärden" för demokrati inför en utvidgning, och var i så fall dessa värden ska sättas. Dellenbrandt sade att han själv inte satt upp några tydliga trösklar, "det är politikernas uppgift", men att han trodde att många skulle tveka inför att ta in ett land med fascister i regeringsunderlaget och där risken för förföljelse av minoriteter är stor - alltså dagens Rumänien.

Angående ekonomiska nivåer sade Dellenbrandt vidare att "om EU tar in länder som befinner sig på en lägre utvecklingsnivå är det klart att resurser som annars skulle använts till t ex miljöarbete hos oss kommer att gå till mer angelägna problem i dessa fattigare länder".

Svag folkrörelsetradition

Någon frågade om folkrörelsearbetet i Östeuropa. Hur påverkas det av utvidgningen? Jan-Åke Dellenbrandt svarade att det inte går att jämföra svensk folkrörelsetradition med Östeuropa, där företeelsen knappast finns. De folkrörelser som trots allt finns spelar dock en viss roll i politiken.

Det vore värdefullt, menade Dellenbrandt, om folkrörelser och fackföreningar i väst utvecklade kontakter med sina motsvarigheter i öst - oavsett EU-medlemskap. "Problemet i öst", fortsatte han, "är att de partier som demokratin vilar på i dag är så svaga. De har inte hunnit byggas upp. Partisystemen måste konsolideras innan dessa länder blir fullvärdiga medlemmar i EU".

Vanskötsel knäckte östekonomierna

Aldrig förr har så många och så folkrika länder plötsligt börjat lyssna på nationalekonomers råd som de senaste åren. Det gäller i delar av utvecklingsvärlden, men framför allt gäller det de forna kommuniststaterna i östra och centrala Europa. Thor Gylfason, professor i nationalekonomi vid Reykjaviks universitet, beskrev i sitt anförande vad som gick snett i planekonomierna och hur de har klarat omorienteringen mot marknad och privat näringsliv.

I korthet kan, enligt Thor Gylfason, grunden till de ekonomiska problemen i de kommunistiska systemen sammanfattas i fem punkter:

- **Centralstyre**. Ett centralt styre kan aldrig rätt bedöma det totala behovet av varor och tjänster i ett samhälle. Att staten var enda arbetsgivare var dessutom ett hot mot individens frihet, vilket skadade samhällsekonomin i stort.
- **Bortkastade investeringar**. Väldiga belopp satsades till exempel på militären och andra strukturer som inte bidrog till samhällsekonomin.
- **Vanskötsel av tjänster**. Tjänstesektorn stod för bara 20-30 procent av BNP, jämfört med 60-70 procent i väst. Man kan säga att den ekonomiska maskinen gick sönder på grund av för dålig "smörjning".
- **Vanskötsel av företag och myndigheter**. Inkompetens och korruption var utbredda företeelser.
- **Gigantiska företag**. Alla sovjetiska symaskiner tillverkades exempelvis i en enda fabrik.

Den "sjukdomsbehandling" som nu i olika grad sätts in i riktar in sig på dessa problem, och åtgärderna kan på motsvarande sätt sammanfattas i fem punkter:

- Plan ersätts av marknad.
- Resursfördelningen och kapitalets effektivitet förbättras.
- Tjänstesektorn stärks (banker, telekommunikationer m.m.).
- Skötseln av företag förbättras. Privatisering och prisreform är två vägar dit.
- Gigantismen avskaffas.

Övergångsfasen har passerats

Övergången från kommunistiska planekonomier till marknadsekonomier efter 1989 har varit smärtsam, även om somliga länder klarat sig lindrigare undan än andra. Till en början sjönk bruttonationalprodukten. Ekonomin rasade samman av sin egen tyngd. "Men snart måste väl entreprenörer komma med marknadsidéer och utnyttja den billiga arbetskraften", sade man sig. Detta hände också, och det gav en s.k. *statisk* produktionsvinst, d.v.s. värdet av den samlade produktionen hamnade snabbt på en högre nivå. Därmed var själva övergångsfasen över, menade Gylfason.

Vad man nu, sex år efter de första marknadsreformerna, märker i flera av länderna är en *dynamisk* vinst. Thor Gylfason hänvisade till ny forskning, som visar att fri handel inte bara ger en högre produktions*nivå*, utan också en snabbare *tillväxt* av

produktionen. Det rör sig visserligen om teorier, men Gylfason betonade att dessa än så länge stämmer när det gäller de öst- och centraleuropeiska länderna och Baltikum.

Teorierna om dynamiska vinster passar ännu ganska dåligt på länderna i det forna Sovjetunionen, där bruttonationalprodukterna fortsätter att falla. Trots detta menade Gylfason att även dessa länder nu börjar uppvisa positiva tendenser. Ryssland har hittills inte haft någon tillväxt, men bedömare menar att utvecklingen vänder i år.

Siffrorna bättre än i statistiken

För alla tidigare kommunistländer gäller att siffrorna över BNP-raset tenderat att överdrivas. Detta av två skäl: en stor del av raset kan hänföras till den kraftiga nedgången i militärproduktionen, och tjänstesektorn är fortfarande inte fullt ut representerad i officiell statistik.

Det finns förstås en skuggsida. Till den hör arbetslösheten, som stigit till nivåer på över tio procent i de flesta av länderna. I Polen har t.ex. siffran under 1990-talet stigit från 6 till 17 procent. Tjeckien är det mest lysande undantaget. Där är bara 3,5 procent av arbetskraften utan arbete. I Ryssland har bedrövligt nog medellivslängden fallit från 64 till 57 år på bara några år. Det är samma nivå som i Indien.

Priserna har också skjutit i höjden överallt, men ökningarna har avtagit de senaste åren. I genomsnitt var den årliga inflationen 1990-1994 i Ryssland 494 procent, i Rumänien 139, i Ungern 25 och i Tjeckien 21 procent. Thor Gylfason visade med hjälp av tabeller ett tydligt samband mellan inflation och fall i produktionen: ju kraftigare prisökningar, desto större fall. Det kan betyda, menade han, att det är viktigt att försöka hålla priserna i schack under den ekonomiska reformprocessen.

Fyra förutsättningar för framgång

Hur kommer då dessa nya marknadsekonomier att klara sig framöver? Enligt Thor Gylfason kan de bli framgångsrika under fyra förutsättningar:
- att exporten ökar,
- att sparande och investeringar sporras,
- att tjänstesektorn expanderar, och att
- institutioner och myndigheter blir starka.

När det gäller exporten är läget ganska ljust. Trots att många av de central- och östeuropeiska länderna efter murens fall plötsligt förlorade sin viktigaste exportmarknad, har de lyckets hitta nya marknader. Exporten som andel av BNP är i många av dessa länder större än i EU:s fyra fattigaste medlemmar - i Slovakien, Tjeckien, Bulgarien och de baltiska länderna över 50 procent. Också värdet av investeringar som andel av BNP står sig väl i Central- och Östeuropa jämfört med EU:s fyra fattigaste länder.

Privatiseringen av ekonomin har i många av de forna kommuniststaterna lett till att den privata sektorns andel av BNP är större än vad som är normalt i

Västeuropa. I Tjeckien är andelen hela 65 procent, i Ryssland 50. 40 miljoner ryssar äger andelar i privata företag. Alla affärsbanker i Tjeckien är privata.

Den del av ekonomin som släpar efter är tjänstesektorn. I Ungern är nu tjänsternas andel av den samlade produktionen två tredjedelar, vilket motsvarar genomsnittet i OECD-länderna. Inga andra länder i Öst- och Centraleuropa eller det forna Sovjetunionen når emellertid över 50 procent.

Krympande ekonomiskt avstånd

Thor Gylfason avslutade sitt anförande med att presentera siffror, som visar att skillnaden mellan EU och länderna i Central- och Östeuropa inte är så stor som man skulle kunna tro:

Jordbrukets andel av BNP, ofta en mätare på den ekonomiska utvecklingsnivån, är i Ungern och Tjeckien bara runt sex procent - samma siffra som i Portugal och lägre än i Irland. Den vanligaste allmänna måttstocken på ekonomin, BNP per capita (mätt i köpkraft), var 1993 bara åtta procent lägre i Tjeckien än i Grekland. Estland, Slovakien och Ungern låg i sin tur bara några procent bakom Tjeckien.

"Därför måste vi bereda oss på att ta in dessa länder i EU ganska snart", sade Gylfason, som dock liksom de flesta ansåg att det är nödvändigt att först reformera EU:s gemensamma jordbrukspolitik om inte budgeten ska kollapsa. "Men vi måste välja", menade Gylfason. "Mitt val är klart: vi kan inte avstå från att ta in Öst- och Centraleuropa för att skydda Västeuropas jordbruk".

ANDRA TALARE OCH EFTERFÖLJANDE DEBATT

Tillväxt i öst - bra eller dåligt för miljön?

Thor Gylfasons föredrag föranledde en ganska livlig debatt, som till stor del handlade om förhållandet mellan tillväxt och miljö. Malin Olander från miljödepartementet efterlyste goda exempel på hur vi i Europa skulle kunna gå mot en hållbar ekonomisk utveckling utan ytterligare miljöförstöring i öst. Flera frågeställare med henne var skeptiska till möjligheten att skapa hög tillväxt utan att förstöra miljön.

Thor Gylfason vände på resonemanget och menade att tillväxten faktiskt kan vara en förutsättning för att ett land ska ha råd att ta hand om miljön. Han gav exemplet Ryssland, som utan en ökad tillväxt inte kommer att kunna klara av att ersätta dåliga oljeledningar, kollapsande kärnkraftverk m m. En annan metod Gylfason trodde skulle kunna vara effektiv är miljöstyrning med hjälp av skatter. Länderna i öst håller på att bygga upp sina skattesystem, medan våra är rätt låsta.

Miljöpartiets representant i EU 96-kommittén, Marianne Samuelsson, sade sig vara chockad över ekonomernas lättsamma syn på kopplingen mellan tillväxt och miljö. "När får vi se gröna nationalräkenskaper?" undrade hon.

Tvivel på tillväxtens välsignelser

Sören Lagergren från Framtiden i våra händer vidgade perspektivet i sitt inlägg och talade om den sneda fördelningen av rikedom på vår jord: 84 procent av resurserna finns hos de rikaste 20 procenten av världens befolkning, medan de fattigaste 20 procenten får dela på bara 1,4 procent. "Ska tillväxt lösa problemet med dessa klyftor?" frågade han. "Uppbrottet i öst var nödvändigt, det kan vi se. Men har vi modet att se felen i vårt eget system när vi nu går in i EU?"

Gunnar Sundberg från samma organisation menade att den svartvita bild som ges av marknad kontra plan är "ojuste": "Fri marknad ger ju fritt fram för vad som helst. Det blir sämre än nu om inte marknadsekonomin leder till att skapa det som världens befolkning behöver."

"Marknadsekonomin innehåller en del absurditeter, javisst", svarade Thor Gylfason. "Men det faktum att konsumenterna och inte centrala organ styr produktionen är ändå marknadsekonomins styrka."

Gylfason ansåg vidare att ekonomisk tillväxt gjort mycket för att minska klyftorna i världen. Han exemplifierade med Hong Kong, Malaysia och Singapore, som halverat sin ekonomiska klyfta gentemot väst på 30 år.

Utvecklad marknad i öst påskyndar modernisering i väst

På sikt är det ingen risk att sysselsättningen i Sverige hotas om Öst- och Centraleuropeiska länder tas in i EU. Deras inträde på EU-marknaden kommer att få oss att fortsätta att skapa nya jobb på en allt högre teknologisk nivå - precis som under rationaliseringarna de senaste decennierna. I takt med att östekonomierna utvecklas får sedan dessa länder bättre förutsättningar för goda sociala villkor och högre löner, och därmed större efterfrågan på varor - även våra - och större behov av avancerad teknik. Så optimistiskt såg Jan Edling, välfärdsutredare på LO, på det ekonomiska och sociala perspektivet av en utvidgning.

Edling inledde med en ekonomisk bakgrundsteckning av kandidatländerna, där han, liksom Thor Gylfason tidigare under hearingen, konstaterade att produktionen fallit i alla central- och östeuropeiska länder. En tung del av detta berodde på bortfallet av Sovjethandeln. Nu börjar ekonomierna dock ta fart igen, särskilt i de västligaste av länderna. Där börjar även inflationen att stabiliseras.

Arbetslösheten ligger i snitt på EU-nivå, utom i Tjeckien, som klarar sig med 3,5 procent. Man bör dock komma ihåg, sade Edling, att en stor del av arbetskraften fallit bort ur statistiken, t ex beroende på att ett stort antal kvinnor inte längre söker jobb. Arbetslöshetssiffrorna skulle alltså kunna vara högre.

Svårt tänka annorlunda

Omläggningen frånplanekonomi till marknadsekonomi är rätt långsam, och den måste få ta tid, menade Edling. Det är så många nya strukturer som ska etableras. Svårast av allt är kanske att ändra sättet att tänka i ekonomin.

Vissa förändringar syns tydligt i den sociala verkligheten, berättade Edling: barnafödandet i DDR var på 1980-talet 2,2 barn per vuxen kvinna, i dag är siffran 1,1. Bakgrunden är mer ansträngda familjeekonomier. Dödligheten ökar också i allmänhet, särskilt bland män. Många av de sociala förmåner som på många håll infördes just efter kommunismens fall börjar tunnas ut, eftersom man inte har råd.

Det blir allt vanligare att de forna kommunistländerna inför *riktade*, selektiva system i socialpolitiken, med de problem det medför i form av behovsprövning och byråkratisk apparat. Förr, under planekonomin, ordnades de sociala systemen inom företagen. Det var de som tog ansvar för familjens behov. Detta har nu fallit bort, och länderna i öst håller nu på och skapar en ny offentlig sektor - i kombination med privata försäkringar för dem som har råd.

Fallet Skoda-Volkswagen

Vad länderna i Central- och Östeuropa nu mest behöver är kapital för att kunna öka produktionen, sade Edling, och investeringarna från utlandet är faktiskt redan rätt stora. Jan Edling exemplifierade med bilfabriken Skoda i Tjeckien. Den ägs till mer än hälften av tyska Volkswagen, vars investeringar motsvarar 20 procent

av de totala direktinvesteringar som ägt rum i Tjeckien. Skoda inklusive dess underleverantörer svarar för fyra procent av sysselsättningen i Tjeckien. "Stora investeringar av det här slaget ger alltså stora resultat".

Volkswagen har förstås valt att investera i Tjeckien eftersom man där kan tillverka bilar billigare. Dessutom växer behovet av bra småbilar i Östeuropa. Det tyska bilföretaget har sett till att produktionen på Skoda motsvarar produktionen i Volkswagens egna fabriker - till löner som är en tiondel av de tyska. Volkswagen-investeringen i Tjeckien innebar att företaget tvingades avskeda folk i Spanien och att man fick låta personalen på Wolfsburgfabriken i Tyskland gå ner i arbetstid.

"Billig arbetskraft inget hot"

I Sydeuropa ser man östutvidgningen som ett klart hot mot sysselsättningen, berättade Edling. Hur ser då facket i Sverige på detta? Kommer även Volvoarbetare att få vänja sig vid att jobb läggs ner? "I förstone kan man tycka att de central- och östeuropeiska ländernas tillträde till EU-marknaden vore ett hot mot sysselsättningen och mot våra möjligheter att finansiera ett välfärdssystem", sade Edling. "Men jag tycker, tvärtemot vad ni kanske tror, tvärtom".

Edling resonerade ungefär så här: när produktionen kommer i gång på allvar i öst, när marknaderna där öppnas, kommer dessa länder att få bättre förutsättningar för goda sociala villkor, bättre pensionssystem och större välfärd i allmänhet. Så småningom kommer också lönerna att bli högre, vilket leder till ökad köpkraft och ökad efterfrågan på varor - även våra. Det kommer också att uppstå ett större behov av avancerad teknik, t ex miljöteknik.

Nödvändigt att strukturomvandla

I Västeuropa, inte minst i Sverige, har mängder av industrijobb gått förlorade genom åren, men vi har hela tiden haft möjlighet att återskapa arbetstillfällen på en högre teknologisk nivå. Det receptet måste vi följa nu också, menade Edling.

På 1970-talet var det textilindustrin som fick problem med billigare produktion i bl a Portugal och Finland (finländarna tappade senare sin textilindustri till Baltikum). Ungefär detsamma hände med stålindustrin. Staten pumpade länge in stödpengar, men fick till slut ge upp. Man kunde ha gett upp på en gång och i stället använt pengarna bättre, tyckte Edling.

I stället för en sådan protektionism, fortsatte han, borde vi vara beredda att omvandla arbetskraftens kunskaper och förutsättningar så att vi producerar sådant som man kan vänta sig en efterfrågan av i framtiden, inte minst från Central- och Östeuropa. "Jag ser alltså inte integrationen som ett hot mot sysselsättningen på sikt - *om* vi törs följa receptet att uppgradera vår arbetskraft".

Svårt reformera arbetsmarknaden

Edling menade att en viktig uppgift för svensk fackföreningsrörelse nu är att delta i reformarbetet i öst, t ex med att bygga upp partsrelationer på arbetsmarknaden. Men det är svårt. Facken är fortfarande impopulära i öst, berättade Edling. De var

statens förlängda arm under kommunisttiden. Det går därför trögt att utveckla "riktiga" fackföreningar - även om goda exempel finns. Dessutom saknas ofta en arbetsgivarpart. Aktörerna på arbetsmarknaden har överhuvud taget svårt att förstå vilka roller de ska ha. Edling menade att det är mycket viktigt att just dialogen mellan arbetsmarknadens parter fungerar för att en allmän välfärd ska kunna växa fram.

Sänkta jordbruksstöd kan öka konkurrenskraft

Jan Edling avslutade med att i likhet med flera andra talare beröra problemen med EU:s jordbrukspolitik vid en utvidgning. Om politiken inte reformeras kommer livsmedelspriserna att rusa i höjden för medborgarna i öst, menade han. Bidragssystemen innebär att EU:s livsmedelsöverskott kommer att bli ännu större. Därför, ansåg Edling, måste subventioner och skyddsmurar i EU sänkas och billigare jordbruksprodukter från öst tas in. Även u-länderna måste få en chans på EU-marknaden - vilket för övrigt skulle ligga i linje med den internationella Gatt-överenskommelsen.

Effekterna av sådana åtgärder borde vara intressanta för EU, menade Edling: i dag är livsmedlen mycket dyra i unionen, och jordbruket är skattesubventionerat, vilket innebär att arbetskraften är dyrare än den behöver vara. En stor del av lönerna går ju till livsmedel och, via skattsedeln, till jordbrukssubventionerna. Billigare arbetskraft skulle i sin tur öka konkurrenskraften gentemot USA och andra marknader, vilket på sikt skulle ge bättre möjligheter till ökad välfärd.

ANDRA TALARE OCH EFTERFÖLJANDE DEBATT

"Glöm inte tredje världen"

Gunnar Sundberg från Framtiden i våra händer sade att hans förening gärna ser en utvidgning av EU åt öster. Men han uppehöll sig i sitt inlägg mest vid relationerna till tredje världen.

I debatten före folkomröstningen förekom ibland uttrycket "Festung Europa", eller "fästning Europa". Det symboliserar en (ny)kolonialistisk hållning i EU gentemot omvärlden. Inför folkomröstningen ville Framtiden i våra händer avvisa ett EU-medlemskap om det fanns en risk att nykolonialismen skulle stärkas i unionen och att tredje världen skulle drabbas mer av unionens protektionism, berättade Sundberg. "Detta är nu historia, men vi bör fortsätta att vara inriktade mot tredje världen". Sundberg poängterade att världen är "större än vad man kan tro av mediernas rapportering". Han tyckte att Sverige bör hålla fast vid sin antikoloniala hållning och inom EU arbeta för tredje världen.

"För in klausul om funktionshindrade i fördraget"

De funktionshindrade befinner sig ofta på samhällets botten i de central- och östeuropeiska länderna, sade Lars Lindberg från Handikappförbundens samarbetsorgan. De bilder av funktionshindrade barn i Rumänien som visats i TV och upprört många är ingen ovanlighet, enligt Lindberg. Han berättade att bristen

på materiel i många fall är akut, att kläder ofta saknas och att många funktionshindrade aldrig lämnar sina institutioner. Även i ekonomiskt framgångsrika länder som Polen finns stora problem kvar.

Synen på funktionshindrade i samhället är vanligen negativ, sade Lindberg. Människovärdet har i de här länderna länge varit kopplat til förmågan att producera. Det är inte ovanligt att fäder lämnar sina familjer när det visar sig att deras barn är funktionshindrade. De ensamstående mödrarna får inget stöd.

Sannolikt kan situationen förbättras i de här länderna om de blir medlemmar i EU, menade Lindberg. Men han var kritisk mot att EU i dag inte bedriver någon handikappolitik överhuvud taget. Hans organisation vill att det i EU:s fördrag införs en klausul mot diskriminering på grund av funktionshinder. "Det skulle ge möjligheter till initiativ". Basen för EU:s handikapparbete borde enligt Handikappförbundens samarbetsorgan vara FN:s standardregler om funktionshindrades delaktighet i samhället.

Migrationen stort problemen inför utvidgningen

Utvidgningens stora stötesten kommer att bli flyktingproblemen och migrationen inom Europa. Det menade Janina Dacyl från Centrum för invandringsforskning vid Stockholms universitet. Enligt Dacyl är det nödvändigt att stärka det ekonomiska samarbetet mellan Väst- och Östeuropa om fortsatta stora flyktingströmmar från öst till väst ska förhindras. Men för att klara en utvidgning österut måste EU:s gemensamma kompetens i frågor som berör flykting- och migrationsproblemen stärkas. Det handlar t ex om samordning av procedurer för flyktingmottagning, informationsutbyte i flyktingfrågor och regler om rörelsefrihet inom EU för medborgare från länder utanför unionen. En viktig förutsättning för att detta ska förverkligas är att länge planerade gemensamma regler träder i kraft, t ex konventionen om yttre gränskontroll, som ännu inte godkänts i alla medlemsländer. Dacyl såg dock ingen större vilja från medlemsländerna att ta dessa steg snart.

Janina Dacyl efterlyste också en bättre samordning av flykting- och invandringsfrågorna mellan EU-länderna. Inte minst behövs gemensamma regler för rättvisare fördelning av flyktingar och kostader för flyktingmottagande, menade hon. Dessutom krävs förebyggande åtgärder mot storskaliga flyktingströmmar. Ett system för "early warning", tidig varning, vore önsvärt och skulle innebära att flyktingfrågorna måste föras in också under EU:s andra pelare, d v s den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken.

Ett stort dilemma är att bara en liten del av världens flyktingar i dag kan inordnas under FN:s flyktingkonvention. Europa saknar i dag fungerande mekanismer för att hantera en massiv inströmning av alla s k icke-konventionsflyktingar. Dacyl menade att det behövs någon form av regionala system för detta.

Låg fertilitet *och* låg förvärvsfrekvens

Jan Edling fick frågan hur det kan komma sig att kvinnorna i öst i allt större utsträckning stannar hemma. Klarar man sig på en lön där? Hur går det ihop med att födandet gått ner?

En viktig förklaring är enligt Edling att den sociala infrastrukturen med t ex barnomsorg alltmer försvinner. Sysselsättningen har sjunkit totalt sett, och det är större andel kvinnor än män som lämnat arbetskraften. Att låg kvinnlig förvärvsfrekvens och låg kvinnlig fertilitet kan gå ihop ser man exempel på även i väst, t ex i Tyskland. Sverige hade samtidigt fram till nyligen den högsta kvinnliga förvärvsfrekvensen i Västeuropa i kombination med en av de högsta kvinnliga fertilitetsnivåerna.

Utvidgning till nya marknader

Mats Hårsmar från Sveriges kristna råd bad Edling utveckla sitt resonemang om att vår industri måste uppgraderas när öst tas in i EU. Vad händer om de nya, högteknologiska jobben inte kommer och ersätter dem som konkurreras ut?

Edling upprepade det nödvändiga i att modernisera produktionen, och att detta inte är något helt nytt. "Alla som har jobb i dag löper risk att förlora det om de inte deltar i en ständig läroprocess". Men sysselsättningspolitik på europeisk nivå kan inte bara handla om utbildning och liknande, utan måste också innebära en utvidgning till nya marknader, menade Edling. Han påpekade att Japan och USA har utvecklats genom den processen (Japan i Ostasien och Oceanien och USA i Latinamerika). "Vi måste utnyttja de möjligheter som nu ges till lägre arbetskraftskostnader för viss produktion, samtidigt som vi får nya säljmarknader".

En vilja att bekräfta hemmahörighet i Europa

Opinionsmätningar visar att en överväldigande majoritet i Central- och Östeuropa i dag ställer sig positiv till medlemskap i EU. "För några år sedan var Baltikum något som bara förekom i väderleksrapporterna. Nu är det politiskt högtrycksområde, och vi måste börja bry oss".

Kjell-Albin Abrahamsson, Dagens Ekos korrespondent i Warszawa, tog sig an uppgiften att beskriva kulturellt klimat och nationella opinioner i länderna i Öst- och Centraleuropa, länder det blir allt viktigare för oss att lära känna. Abrahamsson begränsade sig till att tala om de s k Visegrad-länderna - Polen, Ungern, Tjeckien och Slovakien - som han menade sig känna bäst.

I Polen visar mätningar i dag att ungefär 72 procent av befolkningen ställer sig bakom ett medlemskap i EU. Man ska då veta, sade Abrahamsson, att frågan om medlemskap i sådana undersökningar snarare uppfattas som: "Vill ni vara en del av det demokratiska och rika Europa?" De enda som är uttalat emot EU i Polen tycks vara skinnhuvuden och högerextremister. Andelen osäkra ökar dock stadigt och är uppe i 19 procent.

Varför vill då så många gå med i EU? Delvis handlar det om en längtan till den rika marknaden. Men viktigare är att man vill få en bekräftelse på att man tillhör Europa, Västeuropa. Man söker ett "hem", eftersom man i dag känner att man befinner sig i en gråzon. Med geografiska definitioner är det verkligen inte så lätt att slå fast vad som är "Väst-" eller "Östeuropa"; huvudstäderna i alla de tre västländer som gick med i EU 1995 ligger öster om Prag.

Har nått olika långt

Vilka av Visegrad-länderna kvalificerar sig då bäst för medlemskap?

Det går bra för *Polen*. Utvecklingen är snabb. Landet har bestämt sig för att inte fullt ut utnyttja sina lånemöjligheter hos Internationella valutafonden, IMF, och det betalar av på gamla lån snabbare än det behöver. "Om inte Polen fanns, skulle det ha uppfunnits av IMF", har någon sagt. Maffian är inte speciellt utbredd i landet.

Tjeckien har låg arbetslöshet, ett ovanligt litet jordbruk (som inte heller är subventionerat), överskott i statsbudgeten och låg inflation. Men det är stor skillnad på premiärminister Vaclav Klaus långtgående tal om ekonomisk liberalisering - närmast i thatcheristisk anda - och verkligheten, menade Abrahamsson. Det finns t ex fortfarande en lönekontroll i landet. Tjeckien vill visa upp en bild av marknadsekonomiskt mirakel, men den har inte riktigt täckning.

Säkerhet lockar inte

Vad är det med EU som lockar partier och andra politiska organisationer i Central- och Östeuropa? Ja, det är inte i särskilt hög grad freds- och säkerhetsaspekten, sade Abrahamsson; den hör Nato till. Diskussionerna kring EU rör sällan mänskliga rättigheter, skydd av minoriteter eller miljöfrågor.

Däremot talas det mycket om jordbruk, särskilt i Polen, där en femtedel av arbetskraften på något sätt är sysselsatt i jordbruket. Gårdarna är ofta mycket små. Men småskaligheten i sig är inte problemet - även Tyskland har en stor andel småjordbruk - utan ineffektiviteten. Näringen står för bara åtta procent av landets bruttonationalprodukt. Men det polska jordbruket är ekologiskt bra. En polsk gris lever i genomsnitt i nio månader; en gris i EU bara i tre. De polska bönderna använder bara en fjärdedel så mycket konstgödsel som sina kolleger i Nederländerna. Polen är det storktätaste landet i Europa.

Polacker ogillar byråkrati

Vad kan då tänkas skrämma östeuropéerna från medlemskap? Enligt Kjell-Albin Abrahamsson kan överföringen av nationell suveränitet till gemensamma organ bli en stötesten. De forna kommunistländerna i öst har för inte länge sedan frigjort sig från Moskvas överhöghet - i Sloveniens och Slovakiens fall dessutom från Belgrads respektive Prags - och en oro för att nu i stället behöva "lyda Bryssel" är inte långsökt.

Detaljreglering och byråkrati är något som kan irritera dagens polacker. Den samlade polska EU-delegationen är exempelvis bara hälften så stor som Sveriges jordbruksdelegation i unionen. Här kan man vänta en tuff match mellan Polen och EU i framtida medlemskapsförhandlingar, menade Abrahamsson.

Det finns också en viss rädsla för att ett medlemskap ska leda till en "amerikanisering" av kulturen. Frankrike, som i dag för en ganska ensam kamp i EU mot USA:s kulturella dominans, kommer att få stöd från länderna i Öst- och Centraleuropa i denna fråga, trodde Abrahamsson.

Känslomässigt betonade frågor finns i alla Visegrad-länderna. Ett exempel är tjeckernas oro för att tyskar åter ska kunna få möjlighet att köpa land i Sudetlandet. Generellt finns också en rädsla för att bli behandlad som ett B-lag - men man är inte särskilt rädd för att *bli* ett B-lag.

Växlande allianser

Om de fyra Visegrad-länderna blir medlemmar kommer naturligtvis EU att förändras. Vissa slaviska drag kommer att bli tydligare, även om det är svårt att säga precis vilka.

I vissa frågor kommer dessa länder att ge de sydeuropeiska medlemsländerna sitt stöd, i andra kommer man att ställa sig bakom nord. Det senare blir förmodligen fallet när det gäller viljan till lagarbete och till att genomföra fattade beslut, trodde Kjell-Albin Abrahamsson. De nya medlemmarna kommer att slåss för minskad statlig inblandning i samhället och mindre byråkrati.

Kulturell låsning i väst

Visegrad-länderna har, menade Abrahamsson, två huvudproblem att lösa innan de kan bli accepterade av EU. Sverige, Österrike och Finland hade bara ett av dem, ett tekniskt: att anpassa lagar och regler till EU:s gemensamma bestämmelser.

Polen och de andra måste däremot vänta på att en kulturell ridå går upp, att en låsning överbryggas: instinktivt tycker vi att dessa länder "inte hör till oss i EU".

Det finns ett ovedersägligt kulturellt avstånd mellan de slaviska folken och Västeuropa (även om långt ifrån alla kandidatländer bebos av slaver). Järnridån och kommunismen sågs av en del som en bekräftelse på att slaverna inte hörde hit. "Vi tappade helt enkelt intresset för östländerna", sade Abrahamsson.

"Det är många lager att arbeta sig igenom innan väst ser öst som en del av Europa. Här har väst ett större arbete framför sig än öst, mentalt, kulturellt och psykologiskt."

Kjell-Albin Abrahamsson avslutade sin framställning med att ta upp Rudyard Kiplings berömda vers *Öst är öst och väst är väst, och aldrig mötas de två*. Oftast citeras bara just dessa ord, men i dag finns det anledning att läsa hela dikten, menade Abrahamsson - inklusive den löftesrika avslutningen:

Men ej finns öst och ej finns väst, ej gräns, ej ras, ej blod
där tappra män stå mot varann med hjärtat fullt av mod.

ANDRA TALARE OCH EFTERFÖLJANDE DEBATT

Varför inte vänta?

Raymond Larsson från Studieförbundet Vuxenskolan menade, tvärtemot mångas uppfattning, att det är angeläget att EU nu ägnar sig mer åt att fördjupa sitt samarbete än att försöka utvidga unionen ytterligare. Han hänvisade till att den demokratiska infrastrukturen ser väldigt olika ut i olika delar av Europa, och att det civila samhället, som skapar demokratisk legitimitet, ser olika ut.

Kjell-Albin Abrahamsson höll med om att det finns en konflikt mellan utvidgning och fördjupning i EU, men han ville samtidigt poängtera att EU bara *kan* expandera österut *om* det ska expandera. Abrahamsson menade att EU:s framtid ligger i dess beredvillighet att öppna sig åt öster. Han efterlyste en större nyfikenhet på öst och menade att folkrörelserna kan göra en insats i det sammanhanget.

Birgit Friggebo, ledamot i EU 96-kommittén, undrade om det verkligen är realistiskt att vara så optimistisk om östutvidgningen som Kjell-Albin Abrahamsson tycktes vara; finns ingen risk för veto från EU-länder? Kommer folken i öst verkligen att stödja inträdet? Bulgariens ambassadör i Sverige, Antoinette Primatarova, påpekade att det kan bli problem om Visegrad-länderna går med i EU utan att samtidigt Rumänien, Bulgarien, Slovenien och de baltiska staterna gör det. Också andra yttryckte skepsis till att skynda på med utvidgningen.

"Visegrad-länderna inte problematiska"

Åtminstone polackerna vill understryka att problemen med deras EU-inträde inte är så stora som de framställs i väst, enligt Kjell-Albin Abrahamsson. Visegrad-

länderna kommer överst i EU-undersökningar om vilka länder folk här vill se som medlemmar i unionen. "De verkliga problemen börjar med Baltikum och Balkanstaterna".

Angående den sydeuropeiska "bromsen" tyckte även Kjell-Albin Abrahamsson att en sådan existerar, och att den dessutom kommer att bli mer och mer uttalad. Kanske kommer på sikt länder som Grekland och Spanien att kräva annat i utbyte för att acceptera en utvidgning. Han medgav att det kan finnas skäl för att bromsa. Men i det psyko-politiska klimat som råder nu är det svårt: om utvidgningen lades i malpåse skulle människorna i öst ta det som en bekräftelse på att Europa är delat en gång för alla.

Energisk småföretagsamhet

SAF:s representant Christian Bratt ville veta hur det står till med småföretagsamheten i kandidatländerna. Helena Nilsson, ledamot i EU 96-kommittén, ställde sig frågande inför östeuropéernas oro för att ett EU-medlemskap skulle "amerikanisera" kulturen.

Kjell-Albin Abrahamsson kunde berätta om en entreprenörsanda i Polen som är imponerande, "nästan asiatisk". Nyöppnade restauranger skriver stolt på sina skyltfönster att de aldrig stänger så länge de har gäster. Samtidigt förekommer överdrifter: i Warszawa har "Top-less Car Wash" nyligen öppnat, vilket "kanske inte är precis vad polackerna behöver mest just nu". Svenska företagare hävdar sig väl i Polen. Sverige ligger på nionde plats i tabellen över investeringar från utlandet.

Att EU-medlemskap skulle innebära en amerikanisering av kulturen är delvis en orättvis anklagelse, tyckte Abrahamsson. Men delvis är den ett uttryck för en rak konflikt mellan väst-anhängarna och slavofilerna i den slaviska tankevärlden, menade han. Man uppfattar det som att EU lagt sig lite platt för t ex den amerikanska filmindustrin. "En film som 'Forrest Gump' med sitt tema att livet är som en kartong chokladpraliner imponerar inte på människorna i Östeuropa".

EU:s säkerhetspolitiska "plus" väger tungt

"Vi har en enastående situation efter Sovjetunionens fall. Vi har i dag möjlighet att bygga ett nytt Europa som ger chanser till säkerhet, frihet och demokrati för alla européer." Så inledde Sverker Åström, tidigare kabinettsekreterare och nestor i svensk utrikespolitik, sitt anförande om de säkerhetspolitiska relationerna mellan EU och kandidatländerna.

I och med inträdet i EU är Sverige för första gången i sin historia med i en organisation som programmatiskt söker gemensamma ståndpunkter i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor.

En viktig grund i EU-samarbetet är att binda främst Tyskland till en fredlig utveckling, och Tyskland bejakar denna målsättning. Medlen för att uppnå fredsmålet var först ekonomiska. De säkerhetspolitiska aspekterna på samarbetet växte fram först så småningom. EU som fredsprojekt har koncentrerats inåt; gällt de egna medlemmarna. Därför har organisationen stått så handfallen inför yttre konflikter, som den i det forna Jugoslavien, menade Sverker Åström.

Med Maastrichtfördraget gjorde EU sina första konstitutionella "nedslag" i säkerhetspolitiken: unionens andra pelare är den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, förkortad GUSP. Men den är en mellanstatlig konstruktion. Alla beslut fattas i enhällighet. De frågor som varit på dagordningen hittills är "svenska utrikespolitiska paradfrågor", enligt Åström.

Gemensamt försvar osannolikt

EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik är ett av de ämnen som står i centrum under regeringskonferensen 1996. I Maastrichtfördragets kapitel om GUSP står (i artikel J4) att "den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken skall omfatta alla frågor som berör unionens säkerhet, inbegripet utformningen på lång sikt av en gemensam försvarspolitik, som med tiden skulle kunna leda till ett gemensamt försvar". Varje steg i denna riktning förutsätter enhällighet.

Sverker Åström trodde inte att någon dramatisk ändring i fördragets formuleringar blir aktuell. Man kommer att hantera frågorna pragmatiskt och "städa" i artiklarna. Det är "helt uteslutet" att EU redan genom regeringskonferensen blir någon form av försvarsunion. De rena försvarsaspekterna tonas nu ner alltmer, och i stället lyfter man fram de s k Petersberg-uppgifterna - fredsbevarande insatser, humanitär hjälp o dyl - menade Åström. "Man kan lugnt räkna med att både Sverige och Finland kan fortsätta sin militära alliansfrihet efter regeringskonferensen".

Trots att en långsam och tveksam utveckling är att vänta inom GUSP, ville Åström ändå poängtera att EU redan har en viktig säkerhetspolitisk funktion genom det ständiga samrådet mellan medlemsländerna och genom att det ömsesidiga beroendet, utbytet och solidariteten ökar. Ett krig mot ett av medlemsländerna skulle med nödvändighet bli en angelägenhet för alla medlemsländer. Det skulle omedelbart föranleda överläggningar.

Öst söker ny sfär

Detta säkerhetspolitiska "plus" har rimligen en avskräckande effekt och är ett huvudskäl för länderna i Öst- och Centraleuropa att söka medlemskap i EU, menade Sverker Åström. Han trodde att kandidatländerna i öst en gång för alla vill markera att de är placerade utanför Rysslands intressesfär, även om de inte längre är rädda för ett direkt ryskt anfall.

Nätverket av samarbeten mellan olika västliga strukturer och de forna kommunistländerna i östra Europa blir allt tätare: Nato-samarbetet PFP, NACC, Europaavtal med EU, deltagande i EU:s allmänna råd m m. Åström sade sig med intresse ha noterat att Ryssland stillatigande verkar acceptera en utvidgning av EU österut. Kanske tycker de ryska ledarna att ett utvidgat EU är bättre än ett ensidigt tyskt inflytande i området, resonerade Åström. Eller tänker de sig att medlemskap i EU paradoxalt nog skulle stärka banden med de central- och östeuropeiska länderna, bl a via det växande ekonomiska samarbetet mellan EU och Ryssland. Dessutom finns en rysk önskan om eget närmande till EU på sikt.

När det gäller en utvidgning av *Nato* är målen däremot mer abstrakta i dag, sade Åström. Han menade att det är tekniskt och politiskt komplicerat att integrera Central- och Östeuropa i Nato. De militära strukturerna i dessa länder är fortfarande kvar i ett gammalt tänkande - mer så än inom andra samhällssektorer. Samtidigt vill Ryssland betona att väst inte får underskatta risken för splittring i det ryska systemet om Nato utvidgas. "Vore detta värt priset för väst?" undrar man i Moskva.

Nato-integration kommer därför att ta längre tid än EU-integration. På sikt kanske bara två-tre länder i Central- och Östeuropa kommer att bli medlemmar i Nato, trodde Åström.

Möjliga intressekonflikter med Sverige

Vilka är då Sveriges intressen? Först på listan står en konsolidering av den demokratiska och ekonomiska utvecklingen i Baltikum, sade Åström. Men Sverige stödjer förstås hela Öst- och Centraleuropas närmande till EU.

Effekten av att EU:s medlemsländer *måste* lösa sina konflikter på fredlig väg sprider sig redan till kandidatländerna. "Det krävs ett ansvarsfullt och lugnt uppträdande, disciplin, från dessa länder - annars kommer de inte in i EU".

Men en anslutning av de central- och östeuropeiska länderna till EU kan också innebära problem för svensk del, enligt Åström: de här länderna kommer säkert att vilja gå längre än Sverige i säkerhetspolitiska frågor. Det är troligt att somliga av dem t ex vill se att VEU integreras i EU. Dessutom blir en institutionell konsekvens naturligtvis att Sveriges relativa inflytande minskar.

Fyra huvudpunkter

Avslutningsvis ville Sverker Åström påpeka att mycket lite av det han tagit upp under sitt anförande står på regeringskonferensens dagordning. Han sammanfattade

sina synpunkter sålunda:
- Kandidatländerna påverkas redan i dag av den solidaritet och det säkerhetspolitiska "plus" som finns i EU.
- Regeringskonferensen kommer inte att skapa en renodlad försvarsunion. Enhällighet kommer att gälla. Möjligen får vi se en starkare koppling mellan EU och VEU, men i så fall för de s k Petersberg-uppgifterna.
- Ryssland reser inga hinder för en utvidgning av EU österut, men däremot för en Nato-utvidgning.
- Det ligger i Sveriges intresse att länderna i Öst- och Centraleuropa, särskilt Baltikum, närmar sig EU. Samtidigt är det troligt att en utvidgning åt öst leder till att fler medlemsländer går på en annan säkerhetspolitisk linje än Sverige.

ANDRA TALARE OCH EFTERFÖLJANDE DEBATT

"Enada" säkerhetspolitisk lösning?

Maud Frölich från Sveriges Fredsråd (hon påpekade dock att hon talade som privatperson) lanserade i sitt föranmälda anförande ett nytt, alleuropeiskt säkerhetssystem: "Enada", European North Atlantic Defence Association. Detta skulle födas ur en sammanslagning av VEU och OSSE (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa).

Frölich gav följande bakgrund: OSSE har fördelen av att innefatta hela Europa, inklusive de central- och östeuropeiska länderna. Nackdelen är dess oeftergivliga krav på konsensus. EU skulle kunna skapa ett effektivare säkerhetspolitiskt system, men det dröjer innan hela Central- och Östeuropa är med där. En utvidgning av Nato är inte heller realistisk inom överskådlig tid. Av dessa skäl behövs en nyordning.

"Enada" skulle vara knutet till OSSE och utföra OSSE:s fredsbevarande åtgärder, sade Frölich. Systemet skulle förhindra skapandet av en ny europeisk försvars-supermakt, som många är rädda för i dag. Nato är i det avseendet för belastat av att ha tyngdpunkten på *militärt* samarbete, vilket skrämmer.

"GUSP-samarbete kan frigöra pengar"

Också Karin Eliasson från Svenska freds- och skiljedomsföreningen trodde att förutsättningarna nu finns för en alleuropeisk säkerhetsstruktur. Frågan är dock, menade hon, om den politiska viljan finns. Enligt Eliasson är det viktigt att östutvidgningen inte begränsas till bara några få länder.

Samtidigt förespråkade Svenska freds-representanten ett stärkt samarbete inom EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik, GUSP. Detta samarbete måste inkludera ekonomiskt och politiskt stöd till östs integrationsprocess. "Är EU-länderna beredda att betala vad östutvidgningen kostar?" Ett närmare GUSP-samarbete skulle kunna frigöra pengar ur de 15 medlemsländernas försvarsbudgetar, sammanlagt 1.200 miljarder kronor, sade Eliasson.

Med eller utan tänder?

Sverker Åström ställde sig i en kommentar positiv till Maud Frölichs förslag om "Enada". "Men i vilket skede ska man ge en säkerhetsgemenskap tänder?" frågade han sig. "I varje säkerhetssamarbete kommer man så småningom till frågan: när är medlemsländerna beredda att delta i ett gemensamt försvar, att uppge sin militära neutralitet?"

Den ungerske Sverigeambassadören Laszlo Deseö tog upp frågan om en eventuell samordning mellan Europas alla samarbetsstrukturer. Det är fel att vara rädd för "bokstavssörjan", menade han. Europas länder är olika, och mångfald är en fördel. Apropå östs strävan mot EU-medlemskap bekräftade Deseö Sverker Åströms bild att kandidatländerna vill demonstrera sin självklara plats i Europa, men samtidigt finns ett praktiskt skäl: stora investeringar görs i Ungern i dag, inte minst från utlandet, och dessa investerare vill känna säkerhet.

Deseös polska kollega Barbara Tuge-Erecinska förklarade att hennes land inte prioriterar Nato-medlemskap före EU-medlemskap, vilket många i Sverige tror. Båda prioriteras lika högt. Hon menade vidare att det är viktigt att alla förhandlingar om medlemskap med kandidatländerna sker parallellt.

"Skamlig" oförmåga i ex-Jugoslavien

Ytterligare frågor ställdes om huruvida Sveriges minskade relativa tyngd vid en östutvidgning kan vägas upp av ett samordnat nordiskt agerande och om hur USA säkerhetspolitiskt ser på östutvidgningen.

Sverker Åström menade att det ännu är svårt att veta vilket uttryck det nordiska samarbetet kan ta sig inom EU:s ram. Men viktigare än formell tyngd i ministerrådet är kvaliteten på de förslag man lägger och på det arbete man utför, betonade han. Vad gäller USA ansåg Åström att amerikanernas totala intresse för Europa är i sjunkande, vilket inte är bra: "vi bör motverka detta". Vissa europeiska Nato-medlemmar ser östutvidgningen som ett sätt att behålla USA:s intresse.

Krisen i f d Jugoslavien var naturligtvis också uppe under debatten. EU:s stolta deklarationer under krisens inledningsfas 1991-92 har fallit platt till marken, konstaterade Sverker Åström. Det är "skamligt och skandalöst" att EU inte lyckats göra något åt Jugoslavien. Han tyckte dock inte att man skulle underskatta den politiska vikten av att EU ändå hållit en gemensam front i konflikten.

Mats Odell, ledamot i EU 96-kommittén, frågade om VEU:s framtida roll. Sverker Åström trodde att organisationen kommer att bli kvar, och att dess roll kanske kan utvecklas ytterligare något. "Men att ha som mål att kräva VEU-medlemskap av EU-medlemmar tror jag inte på". Enligt Åström tror inte heller någon i dag att VEU:s skrivningar om förpliktelser om ömsesidigt försvar kan sättas i verket.

Jordbruket utvidgningens stora stötesten

Vad beror integration på? Enligt en skola är den spontan: folk umgås mer och mer över gränserna och företag investerar i ökande grad i olika länder. Efter ett tag bekräftar politikerna utvecklingen genom att sluta samarbetsavtal av olika slag. En annan skola menar att det *först* krävs politiska avtal som banar vägen - *sedan* kan integrationen komma i gång. Integrationen i EU av de central- och östeuropeiska länderna går fram längs båda dessa linjer, sade Carl B Hamilton i sitt föredrag om utvidgningens konsekvenser för EU:s nuvarande medlemsländer.

De potentiella medlemsländerna i öst deltar redan i ett antal internationella politiska och ekonomiska organisationer - Europarådet, Internationella valutafonden, Europeiska utvecklingsbanken, OSSE m m. Det ger ett visst försprång i integrationen, menade Hamilton, chef för Östekonomiska institutet på handelshögskolan i Stockholm. Samtidigt påpekade han att flera av länderna har svårt att fylla sina internationella åtaganden med innehåll. "Det gäller att se till att så sker innan det blir aktuellt med EU-medlemskap".

Europaavtal med baksida

Omedelbart efter murens fall började väst sluta olika slags avtal med öst. De viktigaste i dag är *Europaavtalen*, EU:s associationsavtal med en politisk dimension: de är kopplade till utfästelser om framtida medlemskap på vissa villkor. Till stor del handlar naturligtvis Europaavtalen om handel. I korthet innebär de att frihandel ska råda för industrivaror inom tio år efter det att de undertecknats. Denna frihandel sprider sig också *mellan* de länder i Central- och Östeuropa som slutit Europaavtal med EU, sade Hamilton. En baksida av det, menade han, är att dessa länder i viss mån handelspolitiskt kan kommma att skydda sig *mer* mot länder utanför det område som avtalen berör.

Nackdelarna i Europaavtalen är enligt Hamilton två: dels att jordbruk inte ingår, dels att EU har en möjlighet att på rätt lösa grunder slå till med handelspolitiska skyddsåtgärder. Det senare skapar en viss osäkerhet hos dem i de central- och östeuropeiska länderna som tillverkar handelsmässigt känsliga produkter, t ex stål och tekovaror.

Jordbruket sorgebarn

Ändå är integrationen relativt oproblematisk när det gäller industrivaror, tyckte Hamilton. Sorgebarnet är jordbruket. Thor Gylfason menade tidigare att jordbrukets omfattning i de potentiella EU-länderna i öst överdrivs. Hamilton höll inte riktigt med om det. I en beräkning gjord före den senaste utvidgningen (alltså med tolv EU-länder) kom man fram till att med nio nya medlemsländer i Central- och Östeuropa (Slovenien var inte med i beräkningen) skulle jordbruksarealen öka med 38 procent och antalet sysselsatta i jordbruket med 112 procent.

Visserligen bidrar inte östjordbruket så mycket till BNP, "där har Gylfason rätt", men dess omfattning innebär ändå att det skulle bli fråga om ett stort *åtagande* för

EU vid en utvidgnig. Framför allt gäller det Polen och Rumänien, där en fjärdedel av arbetskraften på något sätt är sysselsatt i jordbruket. "Klarar man att integrera Polens jordbruk i EU, klarar man de andra ländernas också", sade Hamilton.

Dyrt avstå från reform

Om man tänker sig att EU:s gemensamma jordbrukspolitik helt enkelt utsträcktes till de central- och östeuropeiska länderna, utan reform, vad skulle då hända? Den direkta följden för EU:s gemensamma budget skulle bli att jordbruksdelen växte med 93 procent. I övrigt resonerade Carl B Hamilton på ungefär följande vis:

Priserna på jordbruksprodukter skulle hållas på en nivå över världsmarknadens och över det som bönderna i öst får i dag. Det skulle leda till att konsumenterna i de nya EU-länderna i Öst- och Centraleuropa finge betala mer för sina livsmedel, vilket i sin tur skulle ge försämrad levnadsstandard. Krav på kompensation skulle ställas från t ex pensionärerna. Den nationella medfinansiering som oftast krävs inom ramen för jordbruksbidragen skulle också kunna leda till ökade statliga utgifter, med den risk det innebär för växande budgetunderskott.

Bönderna, vinnarna, skulle troligen vilja öka sin produktion, eftersom det vore lönsamt för dem. Exportöverskotten skulle därmed bli större. EU-bönder får subventioner för att exportera, vilket ofta innebär dumpning på världsmarknaden: man skulle kunna komma i konflikt med den internationella Gattöverenskommelsen om friare handel med jordbruksvaror.

Det är inte säkert att allt detta skulle inträffa om ingenting görs före en utvidgning. Men enligt Carl B Hamilton måste man följa konsekvenserna i flera led på det här sättet för att förstå vilka problem som kan uppstå.

"Följ MacSharry och Gatt"

En jordbruksreform är således nödvändig, menade Hamilton. Vad ska man då göra? Det finns ett par dåliga varianter. En vore att integrera kandidatländerna på alla områden *utom* jordbruk. Det skulle bli svårt att kontrollera varuflödet över gränserna, och de nya EU-länderna skulle bli andra klassens medlemmar. En annan dålig lösning vore att man behåller den gemensamma jordbrukspolitikens regler, men att bönderna förbjuds producera mer. "Det vore att återskapa planekonomin".

I stället bör man, enligt Hamilton:
- minska priserna i jordbrukspolitiken ner mot prisläget i Central- och Östeuropa, och samtidigt fortsätta att avreglera i enlighet med den s k MacSharry-planen och Gatts Uruguayrunda,
- låta de delar av jordbrukspolitiken som är lika mycket miljöpolitik, socialpolitik eller regionalpolitik återföras till EU-ländernas egna budgetar. Nationella prioriteringar skulle här få slå igenom.

Kriterier för regionalstöd kan ändras

Den andra stora utgiftsposten i EU:s budget är de s k strukturfonderna, som främst används till regionalstöd. Denna post skulle öka med 90 procent om EU

utvidgades utan reform. Om inte bidragen minskar inom *dagens* EU - både via strukturfonderna och via jordbrukspolitiken - kommer medlemsavgifterna att höjas vid en utvidgning, menade Hamilton. Det finns ett starkt motstånd från Sydeuropa mot minskade bidrag. Kanske också från norra Sverige och Finland.

Enligt Carl B Hamilton måste dagens "fattigdomskriterium" för att få strukturfondspengar tas bort. I stället bör man utgå från *produktionspotentialen* i olika regioner när bidrag ska betalas ut. Det betyder att regioner med hög arbetslöshet bör kunna få en stor del av strukturstödet. Med det kriteriet skulle kostnaderna relativt sett bli lägre: arbetslösheten i Central- och Östeuropa är generellt inte högre än i dagens EU. Någon radikal förändring av reglerna skulle det inte bli, eftersom arbetslöshet redan i dag är ett av kriterierna i strukturfonderna.

"Närmaste grannländerna vinner på utvidgning"

Vilka blir då de ekonomiska konsekvenserna för Sverige av att EU utvidgas österut? I allmänhet har de länder som ligger närmast mest att vinna på en utvidgning, ansåg Hamilton (t ex Sverige, Finland, Tyskland och Österrike). Detta såväl utifrån säkerhetspolitiska som ekonomiska aspekter. Länder handlar i allmänhet mest med sina närmaste grannar.

Svenska konsumenter och företag skulle få tillgång till en större meny av varor och tjänster. Ibland tränger en sådan ökning ut något annat, men i det här fallet skulle sannolikt snarare produktion i andra delar av världen trängas ut från den svenska marknaden (t ex tekoproduktion i Sydostasien), sade Hamilton. Beräkningar visar att bara *ökningen* av tillväxten i Östeuropa skapat mellan 2.000 och 3.000 nya jobb i Sverige under 1995 p g a den ökade efterfrågan på svenska produkter i dessa länder.

Politikernas dilemma

Carl B Hamilton avslutade sitt framförande med en reflexion kring hur svårt det är för politiker att vara *för* något och samtidigt kunna uttala sig *kritiskt* om det: alla är eniga om att man måste utvidga EU österut, men ingen vågar tala öppet om problemen, eftersom det skulle kunna tolkas som en vacklan. Detta är ett stort dilemma. "Man kan inte riva av problemen med utvidgningen till Central- och Östeuropa sista kvällen i en förhandling".

ANDRA TALARE

Mindre kritisk syn på jordbrukspolitiken

Den rätt negativa bilden av EU:s jordbrukspolitik nyanserades av Hans Jonsson, ordförande i Lantbrukarnas riksförbund (LRF). Jonsson slog dock först fast att även bönderna i Sverige står bakom den starka politiska viljan för en utvidgning, även om de finns ett antal frågetecken. "Vi har ett ansvar för att östra Europa blir stabilt, annars destabiliserar vi oss själva".

Men, sade Jonsson, "det irriterar mig att man framställer det som 'om ni fixar den gemensamma jordbrukspolitiken, fixar vi utvidgningen till Östeuropa'. Så enkelt är det inte. En utvidgning kommer att kosta mycket, både politiskt och ekonomiskt."

"Ett sammanhållande kitt"

Hans Jonsson ansåg att EU:s gemensamma jordbrukspolitik visserligen skulle ha mycket att vinna på en avbyråkratisering och ökad enkelhet. Men han menade att det också finns ett värde i jordbrukspolitikens kontinuitet. Den är en viktig del av det kitt som håller samman EU, särskilt på många andra håll i unionen. LRF-ordföranden ville också peka på att priset för detta sammanhållande kitt inte är så högt som det ofta framhålls. Den del i EU:s budget som går till jordbruket motsvarar 0,64 procent av medlemsländernas samlade BNP. Med 25 medlemsländer blir andelen kanske en procent.

Jonsson ville varna politikerna för att gå ut och säga till bönderna i EU att utvidgningen måste få ske till priset av de får kraftigt sänkta inkomster. "Det skulle bli kontraproduktivt. Bönderna skulle reagera kraftigt, och utvidgningen skulle vi bara kunna glömma".

Oro för lång väntan i EU:s väntrum

Den förestående EU-utvidgningen handlar om den slutgiltiga europeiska integrationen. Det sade Polens ambassadör i Sverige, Barbara Tuge-Erecinska, i sitt anförande.

Såväl alla politiska krafter som befolkningen i Polen står bakom målet att gå med i EU, sade Tuge-Erecinska. Det gäller i stor utsträckning även de övriga kandidatländerna i Öst- och Centraleuropa. Fred, stabilitet och säkerhet ses som de huvudskaliga målen med medlemskapet.

Tuge-Erecinska radade upp idel positiva möjligheter för de öst- och centraleuropeiska kandidatländerna vid EU-medlemskap:
- Att modernisera ekonomin.
- Att få in miljökunnande och ges större möjligheter att skydda miljön.
- Att skapa villkor för ett modernt välfärdssamhälle.
- Att skapa fler jobb, vilket skulle kunna höja konsumtionen till EU-nivå.

Flera viktiga steg har tagits mot en EU-anpassning i kandidatländerna. "Vad vi oroar oss för är inte att vi ska få problem med integrationen, utan att det ska bli en lång väntan i EU:s väntrum".

Den polska ambassadören ansåg att det är "nyttigt och bra" att de potentiella EU-länderna samarbetar inför medlemskapsförhandlingarna, även om länderna är olika och har valt olika politiska och ekonomiska lösningar.

Tidtabell skulle disciplinera

En fast tidtabell för inträdet vore ett sätt att disciplinera ekonomi och politik i kandidatländerna - någonting att hänvisa till vid svåra beslut, tyckte Tuge-Erecinska. En sådan vore också en garanti för att EU menar allvar och en säkerhet för investerare. Det löfte Malta och Cypern har fått, att förhandlingar om medlemskap ska inledas senast sex månader efter det att regeringskonferensen avslutats, bör gälla även Central- och Östeuropa, sade ambassadören.

Tidtabellerna bör dock skräddarsys för varje land, enligt Tuge-Erecinska, som för Polens del såg framför sig medlemskapsförhandlingar t o m 1998 och inträde i EU år 2000 - med vissa övergångsperioder.

Omvänd hotbild

Hon menade att det är viktigt att varje område i integrationsprocessen noga utvärderas, eftersom alla vet att östutvidgningen blir dyr, men ingen vet precis hur mycket den kommer att kosta. När det gäller jordbruket påpekade Tuge-Erecinska att från polskt perspektiv är hotbilden omvänd: utanför EU måste polska bönder utan statliga subventioner konkurrera med starkt subventionerade EU-produkter.

Ändå ser kandidatländerna i öst EU framför allt som ett viktigt europeiskt projekt, och inte som en mjölkko, "vilket många i väst tycks tro", sade Tuge-Erecinska.

("Muren skiljer inte längre öst och väst, men vi upplever ibland att den finns kvar".)

Trots exportens mångdubbling de senaste åren är de öst- och centraleuropeiska ländernas handelsbalans mot EU fortfarande negativ, och det kommer att fortsätta så, sade ambassadören. "Våra länders inträde blir gynnsamt för EU. De största anpassningskostnaderna ska vi bära själva".

EFTERFÖLJANDE DEBATT

"Historiens dom kan bli hård"

"Vi måste nu ta chansen att utradera skillnaderna mellan öst och väst", sade Göran Lennmarker, ledamot i EU 96-kommittén, i ett inlägg. "Annars blir historiens dom hård". Lennmarker sade också att bl a de svenska erfarenheterna visar att det kan gå fortare än man tror att komma in i EU - om viljan finns.

Utan medborgarnas stöd ingen utveckling

EU:s utveckling har alltid gått i vågor. Just nu befinner sig unionen i en ny vågdal, menade Ingmar Karlsson från UD:s idé- och analysgrupp. Hans ämne var den politiska miljön och de politiska förutsättningarna inför regeringskonferensen.

EG/EU har i första hand varit ett projekt för västra Europa. Nu, med utvidgningen österut i princip beslutad, står man inför en stor utmaning. En förutsättning för att nå framgång är emellertid att ha folkligt stöd. Efter en tid av ekonomisk kris växer nu folkens missnöje och misstro mot politiska ledare i allmänhet - det är inte bara i Sverige som EU-skepsisen är utbredd, påpekade Ingmar Karlsson. "Europa saknar ett nödvändigt momentum", en drivande kraft, från sina medborgare.

I och med den inre marknadens fullbordande och Maastrichtfördraget har det "teknokratiska konceptet" i EU:s utveckling nått vägs ände, menade Karlsson. EU möter ännu inte tidens utmaningar på ett trovärdigt sätt. "Europapolitiken är inget övergripande mål i sig, utan styrs alltför uppenbart av nationella intressen. En gemensam europeisk valuta ses som ett hot mot de nationella identiteterna. För att bekämpa arbetslösheten finns bara nationella strategier och inte den europeiska krisövervinningsstrategi som skulle kunna ge EU ökad legitimitet."

Européerna har förvirrats av krav på att vara för eller emot ett Europa som de inte kunnat definiera.

Samling mot yttre hot farligt

EU är byggt på kompromisser mellan nationella intressen, och samarbetet blir därför ett sökande efter en minsta gemensamma nämnare, som få personer kan identifiera sig med. I historien har Europa samlats för att kämpa mot yttre hot, men när faran avvärjts har var och en "gått hem till sig". Man har enats *mot* något, men sällan *för* något. Det finns en uppenbar fara i dag, menade Karlsson, att man åter söker ett samlande yttre hot som i realiteten inte finns, t ex islam.

Eller kan nationalismen blossa upp på nytt. Nationalstaten och regionen ställs nu mot Europaintegrationen. EU blir en avfallstipp för allehanda obehag som nedskärningar, regleringsiver eller förlust av regional identitet. EU:s bristande trovärdighet hänger också samman med krångliga ord och ett komplicerat regelverk. "När inte ens experter kan förklara den gemensamma jordbrukspolitiken, hur ska då mannen och kvinnan på den europeiska gatan förstå reglerna?"

Häri ligger regeringskonferensens viktigaste uppgift, ansåg Ingmar Karlsson: de styrande har inte de styrdas godkännande. Bristen på legitimitet kommer mer och mer att dominera debatten.

Gemensam identitet saknas

Kärnan i det demokratiska underskottet är avsaknaden av en gemensam europeisk identitet, menade Karlsson. Folkomröstningarna i Danmark, Frankrike, Schweiz,

Sverige och Norge visar hur svårt det är för den i stort sett eniga politiska eliten att få med sig folket i sitt Europa-projekt.

Nationella intressen är lättare att definiera än europeiska och kommer därför att dominera för överskådlig framtid. Nationsgränser och statsgränser kommer att fortsätta att utgöra gränser mellan olika gemenskaper. En *konsumtions-* och *produktions*gemenskap existerar visserligen redan i EU, men folk värjer sig mot en *kulturell* gemenskap inom samma område.

Vad som krävs är en politisk europeisk gemenskap, en ödesgemenskap, utan att för den skull de nationella identiteterna försvinner, sade Karlsson. Han talade om den "dagliga folkomröstning", där vi i dag ser det naturligt att säga ja till Sverige, men där det kommer att dröja länge innan vi säger ja till Europa. För att säga ja till Europa i detta dagliga val måste människorna känna att de ingår i en större intressegemenskap än den nationella, och att de har något att vinna på denna.

Det dras ibland paralleller mellan EU:s utveckling och nationalstaternas framväxt. Men nationalstaterna växte fram genom starka politiska ställningstaganden, betonade Karlsson. I EU finns ingen motsvariget till den uppsättning gemensamma myter och symboler som nationerna förfogar över.

Det har dock gjorts försök att uppifrån ge unionen rena nationalstatsattribut: gemensam EU-flagga, EU-hymn och Europa-dag. Det görs också ansträngningar att skapa en "europeisk dimension" i utbildningsväsendet. Maastrichtfördragets unionsmedborgarskap är ett annat exempel. En känsla av europeisk gemenskap kan emellertid inte på detta sätt byggas upp uppifrån, menade Ingmar Karlsson. Den måste växa fram som en naturlig process.

En huvuduppgift för "Europamakarna" måste nu bli att utveckla ett politiskt självförtroende och en handlingsförmåga som härrör ur medborgarnas förtroende och som motsvarar Europas roll på 2000-talet. Man måste noga pröva vilka frågor som verkligen behöver en lösning på Europa-nivå, och "stå emot all centralistisk klåfingrighet".

EU:s chans: uppslutning kring fördragen

EU:s framtid ligger i att ett slags *författningspatriotism* inför EU växer fram, ungefär som i Tyskland, sade Karlsson. Men det kräver att medborgarna informeras öppet och brett om unionens förehavanden. Gränsöverskridande organisationer och partier, eller partinät, behöver också utvecklas. Det måste växa fram en "europeisk allmän opinion". Vägen till en sådan europeisk författningsstat är lång och svår, men oundviklig, ansåg Karlsson. Det kanske största hindret ligger i mångfalden av språk. Utan språkgemenskap - ingen europeisk diskussion.

Ett idealscenario vore enligt Karlsson att Europaparlamentet avnationaliserades och fick klassisk lagstiftningsrätt, och att ministerrådet blev till en andra kammare. Kommissionen skulle ledas av en av parlamentet utsedd "regeringschef". "Detta vore ett skräckscenario om det genomfördes *mot* nationernas intressen, men den europeiska enheten kan bara åstadkommas med nationerna och deras särdrag."

Den europeiska integrationen kommer inte att förverkligas som något slags naturnödvändighet, påpekade Karlsson, utan blir bara fullbordad om tillräckligt med politisk energi satsas. "Den europeiska unionens framtid vilar därför på medlemsstaternas gemensamma intressen och inte på ett europeiskt folks politiska vilja - av det enkla skälet att någon sådan inte finns."

Makt kan skiftas både uppåt och neråt

Nödvändigheten av ett övernationellt system ökar i takt med att nationalstaterna får svårare att klara vissa uppgifer. Men det är inte nödvändigt att skifta ut besluten uppåt, utan ansvaret kan lika gärna fördelas till den regionala nivån. Nationalstaterna naggas således i kanten från två håll: Europa och regionerna. Att den Europa-integrerande och den decentraliserande tendensen pågår samtidigt gör att EU inte kan grunda sin utveckling på redan existerande statsrättsliga former, menade Karlsson. Förbundsstater som Schweiz, USA, Indien, Kanada - alla har de egenheter som gör att de är oanvändbara som förebilder för den europeiska integrationen.

Europa måste alltså gå sin egen väg - med nationalstaten som bas för legitimiteten. För de flesta medlemsländer i EU är det svårt att tänka i federalistiska termer. Under överskådlig framtid kommer unionen att vara en ofullbordad förbundsstat; lite mer än ett statsförbund, men inte heller den vingklippta "torso" som EU-motståndarna vill se, enligt Karlsson. EU kommer varken att bli ett nytt Förenta staterna eller ett "upphöjt frihandelsområde". Den europeiska identiteten kan bara uppnås *med* nationernas intressen, inte mot dem.

En demokratisk europeisk union som omfattas av medborgarna är möjlig, men det krävs stort tålamod, menade Ingmar Karlsson. "EG var under decennier en nyttogemenskap. Vi är nu bara i början på vägen mot en ödes- och erfarenhetsgemenskap."

Tunn dagordning 1996

Sammanfattningsvis menade Karlsson att förutsättningarna för regeringskonferensen 1996 är ungefär följande:
- Det är politiskt omöjligt att få igenom alla långtgående planer som lagts fram.
- Förmodligen kommer inte heller några långtgående institutionella förändringar att genomföras för att förbereda för östutvidgningen.
- Andra anpassningar som krävs inför östutvidgningen - inom jordbruket, strukturfonderna m m - skjuts på framtiden tills de blir oundvikliga.

ANDRA TALARE OCH EFTERFÖLJANDE DEBATT

Fördragsändringar i parlamenten

Lars-Gunnar Ekegärd från Sveriges världsfederalister hade några förslag till hur EU:s legitimitet skulle kunna förbättras. Legitimiteten ifrågasätts till stor del eftersom samarbetet bygger på avtal mellan regeringarna. Ländernas respektive parlament har inte deltagit direkt i den process där beslutsrätt flyttats till

överstatlig nivå. Möjligheten att utkräva politiskt ansvar saknas. Om EU:s fördrag i stället utarbetades av en folkvald församling skulle legitimiteten öka, ansåg Ekegärd. Det skulle kunna göras av Europaparlamentet, "men en församling bestående av delar av såväl Europaparlamentet som de nationella parlamenten vore ännu bättre".

Ekegärd tyckte att EU borde kunna ha en lagstiftande församling med tre kamrar: en som motsvarar dagens Europaparlament, en där regeringarna är representerade och en som representerar regionerna. Med en sådan församlings godkännande skulle de verkställande organen kunna tillsättas. Modellen skulle öka förståelsen för det överstatliga samarbete som är nödvändigt, menade Ekegärd. Den "författningspatriotism" Ingmar Karlsson efterlyste skulle få lättare att växa fram.

Regional förankring

Berit Löfstedt, ledamot i EU 96-kommittén, undrade hur vi i Sverige ska hantera det regionala inflytandet i EU. Hon menade att den frågan behandlas ganska valhänt här. "Ska vi skapa större län, eller vad?" Löfstedt frågade också vilken roll regionkommittén bör ha.

Ingmar Karlsson gav inte ett heltäckande svar på det. Men han sade att regionkommittén kom till efter starka påtryckningar från de tyska delstaterna och hade kanske sett annorlunda ut om de regionala förutsättningarna i alla olika delar av EU vägts in. Karlsson menade vidare att det skulle vara lättare att förankra EU-idén i vissa delar av Sverige - bl a Skåne, Jämtland och Gotland - om de regionala möjligheterna betonades mer. I andra länder, som Tyskland och de central- och östeuropeiska länderna, där regionerna är historiskt och kulturellt djupt förankrade, är regionaspekten mer självklar.

Försiktig eller reslout utvidgning?

Utvidgningen österut är den starkaste sporren till att nu försöka lösa EU:s legitimitetsproblem och de institutionella svårigheterna, sade Ungerns Sverigeambassadör Laszlo Deseö. Det är viktigt att man inte bara nöjer sig med marginella justeringar och därför bara kan ta in några få nya medlemmar, menade Deseö.

Ingmar Karlsson höll inte riktigt med. Han sade att det visserligen är viktigt att förhandlingar med alla kandidatländer inleds samtidigt, men att turordningen i EU-inträdet ändå måste avgöras av ländernas faktiska förutsättningar. Karlsson upprepade antagandet i sitt anförande att frågan om institutionernas anpassning till ett större EU inte kommer att lösas under regeringskonferensen, utan först när det står klart hur många nya medlemsländer det kan bli fråga om.

Legitimitet - handlingskraft eller demokrati?

Det är inte lätt att slå fast vad som krävs för att en organisation ska anses ha legitimitet. Det handlar inte bara om demokrati, utan organisationen måste också visa sig handlingskraftig, menade Dagens Nyheters politiske chefredaktör Hans Bergström. "Är inte detta det viktigaste just nu?" undrade Bergström och

exemplifierade med Bosnienkriget och problemen i ekonomin. Dessa utmaningar är uppgifter för *elitens* ledarskap - "de kan inte sitta ner och vänta". Ett kraftfullt agerande av eliten är det enda sättet att överkomma allt det som är dårskap i EU, att bli av med dålig jordbrukspolitik, att slippa styrning av snäva intressen, menade Bergström. Och detta just för att *vinna* legitimitet och kunna mobilisera folk för det europeiska projektet.

Att resultat krävs för att ge legitimitet var Ingmar Karlsson helt med på. Ett kraftfullt agerande, som i östutvidgningen, kan t ex verka identitetsskapande. Men Karlsson ansåg samtidigt att det finns en risk att kortsiktigt tänkande tar överhanden om det inte finns klara majoriteter bakom agerandet.

Sverker Åström sammanfattade stämningarna i diskussionen. Han konstaterade att dialektiken mellan folklig legitimitet och handlingskraft är en högst aktuell företeelse i EU. Dock innebär ett kraftfullt handlande i frågorna inför 1996 en fara: att man går för långt, och att man efter regeringskonferensen inte finner stöd i medlemsländernas parlament. "Man bör inte riskera ens ett enda nej i de kommande parlaments- och folkomröstningarna. Då kan hela EU-processen gå över styr."

Säkerheten - i bred mening - är avgörande

Hearingen om EU:s utvidgning avslutades med en paneldebatt, där panelen bestod av Daniel Tarschys, Jan Edling, Sverker Åström, Carl B Hamilton och Ingmar Karlsson. De fem talarna inledde med varsin sammanfattning av sina anföranden tidigare under seminariet. Därpå vidtog en diskussion dem emellan och med publiken, som sammanfattas här.

Ett av de första ämnen som togs upp under debatten, och som återkom ett par gånger, var Tysklands roll i EU. Carl B Hamilton menade att tyskarna i praktiken har vetorätt i frågan om vilka länder som ska komma med i EMU, den ekonomiska och monetära unionen. Han menade att EMU-projektet kanske är sista chansen att integrera Tyskland tillräckligt starkt i EU.

Ingmar Karlsson ansåg att det är viktigt att ta vara på dagens tyska integrationssträvanden. Den generation politiker som har makten i Tyskland i dag är genuint integrationsvänlig, men vilken inställning efterföljarna kommer att ha vet vi inte. Karlsson efterlyste också en viss förståelse för tyskarnas svåra roll inför östutvidgningen: de måste balansera sitt agerande mycket noggrant, eftersom de får omvärldens kritik oavsett om de gör för lite eller för mycket i Östeuropa.

Det bästa sättet att motverka tysk revanschism är att se till att Polen och Tjeckien kommer med i EU, fortsatte Karlsson. Medlemskapet blir ett sätt att överbrygga de konflikter med tyska minoriteter som finns i dessa länder.

Ideologisk övertygelse om utvidgning

Daniel Tarschys slog i sitt inledningsanförande ett slag för vad han kallade *successivitetsprincipen* - att man bör genomföra det som är möjligt att genomföra i integrationen med öst *så fort* det går att göra det. Berit Löfstedt, ledamot i EU 96-kommittén, undrade om det inte finns en fara i detta: väst kanske efter ett tag tycker att man gett länderna i öst tillräckligt och börjar tvivla på om det verkligen är nödvändigt att ta in dem som fullvärdiga medlemmar. Tarschys höll med om att den risken kan finnas, men menade att den ideologiska övertygelsen om att utvidgning är en bra sak ännu är stark - och måste bibehållas.

Hur undvika korruption och gränskonflikter?

Finns det en risk att korruption och fusk inom EU ökar vid en utvidgning? frågade Björn von der Esch från Nej till EU. Han betonade att detta inte bara är ett ekonomiskt problem, utan även ett moraliskt.

Det bästa sättet att komma till rätta med korruptionen inom EU är att avskaffa den gemensamma jordbrukspolitiken, tyckte Carl B Hamilton. Han ansåg vidare att de enskilda medlemsstaterna måste sporras att hushålla med EU-pengar lika väl som med sina nationella budgetmedel.

Risken med etniska och andra motsättningar kring EU:s nya yttergräns efter en utvidgning togs upp av EU 96-ledamoten Marianne Samuelsson. Ingmar Karlsson

var inne på temat och menade att man bör tänka på detta och t ex inte acceptera Ungern som EU-medlem utan att samtidigt ta in Slovakien, som har en stor ungersk minoritet.

Ungerns ambassadör i Sverige, Laszlo Deseö, angav en dellösning på ett eventuellt problem med en "EU-mur" längs yttergränsen: regionalt samarbete, såväl ekonomiskt som kulturellt och militärt. "Kan EU bygga upp en god praxis här, kan man undvika en del faror".

Ryssland accepterar utvidgning

Enligt Sverker Åström har EU-medlemskapet inneburit ett säkerhetspolitiskt "plus" för Sverige. Finns det en risk att detta "plus" tunnas ut med ytterligare kanske tio EU-medlemmar? undrade Mårten Nilsson från tidningen Från Riksdag och Departement. Åström upprepade vad han sagt om att Ryssland av allt att döma accepterar EU:s östutvidgning. Det är i alla händelser "för sent för Ryssland att reagera nu". Dessutom trodde Åström inte att EU-utvidgningen är provocerande på samma sätt som en Nato-utvidgning.

Säkerhetspolitiken blev ett alltmer tongivande ämne under debatten. Den polska Sverigeambassadören Barbara Tuge-Erecinska kände sig manad att försvara hennes och andra öst- och centraleuropeiska länders strävan att gå med i Nato. Den västliga alliansen har alltid hållit sig inom sina gränser, påpekade hon, "vilket är mer än man kan säga om Warszawapakten". Tuge-Erecinska förklarade vidare att polackerna aldrig haft en rädsla för Ryssland som ett argument för att vilja gå med i Nato. "Vi upplever ofta att muren finns kvar, inte minst när väst hänvisar till 'ryssrädsla' för Polens vilja att handla".

Säkerhet är även god ekonomi och demokrati

Säkerhetspolitik är inte bara försvar, utan också t ex en god ekonomisk utveckling, sade Jan Edling. Han menade att det finns krafter inom EU som verkar mot utvidgningen: sydeuropeiska intressen, bönder m m. Om dessa får bli tongivande riskerar man en utveckling med långa övergångsperioder för kandidatländerna, "och det vore säkerhetspolitiskt farligt".

EU måste reformeras på två stora områden för att bli moget att ta in nya medlemmar i öst, sade Edling: jordbruket och arbetsmarknaden. I det senare fallet gäller det att *förutse* vad som kan hända där och föregripa utvecklingen. De här båda områdena hänger samman, menade Edling. Alla jordbruksbidrag binder upp resurser som skulle kunna användas för integrationsförberedelser och åtgärder på arbetsmarknaden.

Inte heller Daniel Tarschys ville reducera säkerhetspolitiken till "pakt"-frågor. Demokratins utveckling bidrar också till stabiliteten. Han var också enig med Laszlo Deseö om att gränsregionalt samarbete i ömtåliga gränsområden är en bra väg.

Miljökrav för medlemskap?

Malin Olander från miljödepartementet undrade om EU inte borde ställa samma krav på gott uppträdande på miljöområdet som inom säkerhetspolitiken för att acceptera kandidatländerna som medlemmar. Carl B Hamilton var tveksam till att ställa upp sådana krav. Han påpekade först att miljön *har* blivit bättre i öst, tack vare demokrati och marknadsekonomi. Samtidigt menade han att mycket naturligtvis återstår att göra. "Men hur stora krav ska vi ställa? Anledningen till att de har dålig miljö är ju att de är fattiga och har en plågsam historia. Ska de straffas för det?"

Legitimitetsproblemet och nordiska traditioner

Sista ordet i debatten fick Sverker Åström, som hakade på resonemanget i Ingmar Karlssons föredrag: ett fullständigt avgörande problem för EU är frånvaron av verklig folklig legitimitet. "Detta är så vitalt, eftersom bara ett enda nej från ett medlemsland i en folkomröstning efter regeringskonferensen stjälper hela EU-projektet!"

Hur lösa legitimitetsproblemet? Ja, en lösning kan inte piskas fram. Men kanske nordiska erfarenheter kan vara till nytta här, föreslog Åström. För att en levande demokrati ska få fäste över gränserna behövs nätverk av kontakter på alla nivåer i samhället - utan konstiga överenskommelser och statlig inblandning. I Norden finns just sådana kopplingar mellan organisationer utan att staten har någon viktig roll i det hela.

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

1. Ett renodlat näringsförbud. N.
2. Arbetsföretag - En ny möjlighet för arbetslösa. A.
3. Grön diesel - miljö- och hälsorisker. Fi.
4. Långtidsutredningen 1995. Fi.
5. Vårdens svåra val.
   Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. S.
6. Muskövarvets framtid. Fö.
7. Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. A.
8. Pensionsrättigheter och bodelning. Ju.
9. Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. Fi.
10. Översyn av skattebrottslagen. Fi.
11. Nya konsumentregler. Ju.
12. Mervärdesskatt - Nya tidpunkter för
    redovisning och betalning. Fi.
13. Analys av Försvarsmaktens ekonomi. Fö.
14. Ny Elmarknad + Bilagedel. N.
15. Könshandeln. S.
16. Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. S.
17. Homosexuell prostitution. S.
18. Konst i offentlig miljö. Ku.
19. Ett säkrare samhälle. Fö.
20. Utan el stannar Sverige. Fö.
21. Staden på vatten utan vatten. Fö.
22. Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. Fö.
23. Brist på elektronikkomponenter. Fö.
24. Gasmoln lamslår Uppsala. Fö.
25. Samordnad och integrerad tågtrafik på
    Arlandabanan och i Mälardalsregionen. K.
26. Underhållsbidrag och bidragsförskott,
    Del A och Del B. S.
27. Regional framtid + bilagor. C.
28. Lagen om vissa internationella sanktioner
    - en översyn. UD.
29. Civilt bruk av försvarets resurser -
    regelverken, erfarenheter, helikoptrar. Fö.
30. Alkylat och Miljöklassning av bensin. M.
31. Ett vidareutvecklat miljöklassystem i EU. M.
32. IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet.
    Förslag till nya samverkansformer. Ju.
33. Ersättning för ideell skada vid personskada. Ju.
34. Kompetens för strukturomvandling. A.
35. Avgifter inom handikappområdet. S.
36. Förmåner och sanktioner - en samlad redovisning.
    Fi.
37. Vårt dagliga blad - stöd till svensk dagspress. Ku.
38. Yrkeshögskolan - Kvalificerad eftergymnasial
    yrkesutbildning. U.
39. Some reflections on Swedish Labour Market
    Policy. A.
    Några utländska forskares syn på svensk
    arbetsmarknadspolitik. A.
40. Älvsäkerhet. K.
41. Allmän behörighet för högskolestudier. U.
42. Framtidsanpassad Gotlandstrafik. K.
43. Sambandet Redovisning - Beskattning. Ju.
44. Aktiebolagets organisation. Ju.
45. Grundvattenskydd. M.
46. Effektivare styrning och rättssäkerhet
    i asylprocessen. A.
47. Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB
    samt polislagen. Ju.
48. EG-anpassade körkortsregler. K.
49. Prognoser över statens inkomster och utgifter. Fi.
50. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. M.
51. Elförsörjning i ofred. N.
52. Godtrosförvärv av stöldgods? Ju.
53. Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. Fö.
54. Fastighetsbildning - en gemensam uppgift för stat
    och kommun. M.
55. Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. A.
56. Förmåner och sanktioner
    - utgifter för administration. Fi.
57. Förslag om ett internationellt flygsäkerhets-
    universitet i Norrköping-Linköping. U.
58. Kompetens och kunskapsutveckling - om yrkes-
    roller och arbetsfält inom socialtjänsten. S.
59. Ohälsoförsäkring och samhällsekonomi
    - olika aspekter på modeller, finansiering
    och incitament. S.
60. Kvinnofrid. Del A+B. S.
61. Myndighetsutövning vid medborgarkontor. C.
62. Ett renat Skåne. M.
63. Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella
    föreningar. Fi.
64. Klimatförändringar i trafikpolitiken. K.
65. Näringslivets tvistlösning. Ju.
66. Polisens användning av övervakningskameror vid
    förundersökning. Ju.
67. Naturgrusskatt, m.m. Fi.
68. IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. SB.
69. Betaltjänster. Fi.
70. Allmänna kommunikationer - för alla? K.
71. Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för
    antagning till Universitet och högskolor. U.
72. Svenska insatser för internationell katastrof- och
    flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag.
    Fö.
73. Ett aktiebolag för service till universitet och
    högskolor m.m. U.
74. Lägenhetsdata. Fi.
75. Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. A.
76. Arbete till invandrare. A.

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

77. Röster om EU:s regeringskonferens
- hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare. UD.
78. Den svenska rymdverksamheten. N.
79. Vårdnad, boende och umgänge. JU.
80. EU om regeringskonferensen 1996
- institutionernas rapporter
- synpunkter i övriga medlemsländer. UD.
81. Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om rättsligt bistånd. Ju.
82. Finansieringslösningar för Göteborgs- och Dennisöverenskommelserna. K.
83. EU-kandidater - 12 länder som kan bli EU:s nya medlemmar. UD.
84. Kulturpolitikens inriktning. Ku.
84. Kulturpolitikens inriktning - i korthet. Ku.
85. Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. Ku.
86. Dokumentation och socialtjänstregister. S.
87. Försäkringsrörelse i förändring 3. Fi.
88. Den brukade mångfalden. Del 1+2. Jo.
89. Svenskar i EU-tjänst. Fi.
90. Kärnavfall och Miljö. M.
91. Ett reformerat straffsystem. Del I-III. Ju.
92. EG:s arbetstidsdirektiv och dess konsekvenser för det svenska regelsystemet. A.
93. Omprövning av statliga åtaganden. Fi.
94. Personalavveckling, utbildning och beskattning. Fi.
95. Hälsodataregister - Vårdregister. S.
96. Jordens klimat förändras. En analys av hotbild och globala åtgärdsstrategier. M.
97. Miljöklassning av snöskotrar. M.
98. 1990-talets bostadsmarknad
- en första utvärdering. N.
99. SMHI:s verksamhetsform? K.
100. Hållbar utveckling i landets fjällområden. M.
101. Ett utvidgat EU - möjligheter och problem. Sammanfattning av en hearing i augusti 1995. UD.

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Utbildningsdepartementet

Yrkeshögskolan - Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. [38]
Allmän behörighet för högskolestudier. [41]
Förslag om ett internationellt flygsäkerhetsuniversitet i Norrköping-Linköping. [57]
Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. [71]
Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. [73]

Jordbruksdepartementet

Den brukade mångfalden. Del 1+2. [88]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsföretag - En ny möjlighet för arbetslösa. [2]
Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. [7]
Kompetens för strukturomvandling. [34]
Some reflections on Swedish Labour Market Policy. [39]
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. [39]
Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. [46]
Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. [55]
Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. [75]
Arbete till invandrare.[76]
EG:s arbetstidsdirektiv och dess konsekvenser för det svenska regelsystemet. [92]

Kulturdepartementet

Konst i offentlig miljö. [18]
Vårt dagliga blad - Pstöd till svensk dagspress.[37]
Kulturpolitikens inriktning. [84]
Kulturpolitikens inriktning - i korthet. [84]
Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. [85]

Näringsdepartementet

Ett renodlat näringsförbud. [1]
Ny Elmarknad + Bilagedel. [14]
Elförsörjning i ofred. [51]
Den svenska Rymdverksamheten. [78]
1990-talets bostadsmarknad - en första utvärdering. [98]

Civildepartementet

Regional framtid + bilagor. [27]
Myndighetsutövning vid medborgarkontor. [61]

Miljödepartementet

Alkylat och Miljöklassning av bensin. [30]
Ett vidareutvecklat miljöklassystem i EU. [31]
Grundvattenskydd. [45]
Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. [50]
Fastighetsbildning - en gemensam uppgift för stat och kommun. [54]
Ett renat Skåne. [62]
Kärnavfall och Miljö. [90]
Jordens klimat förändras. En analys av hotbild och globala åtgärdsstrategier. [96]
Miljöklassning av snöskotrar. [97]
Hållbar utveckling i landets fjällområden. [100]

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. [68]

Justitiedepartementet

Pensionsrättigheter och bodelning. [8]
Nya konsumentregler. [11]
IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet. Förslag till nya samverkansformer. [32]
Ersättning för ideell skada vid personskada. [33]
Sambandet Redovisning - Beskattning. [43]
Aktiebolagets organisation. [44]
Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen. [47]
Godtrosförvärv av stöldgods? [52]
Näringslivets tvistlösning. [65]
Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. [66]
Vårdnad, boende och umgänge.[79]
Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om rättsligt bistånd. [81]
Ett reformerat straffsystem. Del I-III. [91]

Utrikesdepartementet

Lagen om vissa internationella sanktioner - en översyn. [28]
Röster om EU:s regeringskonferens - hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare. [77]
EU om regeringskonferensen 1996 - institutionernas rapporter - synpunkter i övriga medlemsländer. [80]
EU-kandidater - 12 länder som kan bli EU:s nya medlemmar. [83]
Ett utvidgat EU - möjligheter och problem. Sammanfattning av en hearing i augusti 1995. [101]

Försvarsdepartementet

Muskövarvets framtid. [6]
Analys av Försvarsmaktens ekonomi. [13]
Ett säkrare samhälle. [19]
Utan el stannar Sverige. [20]
Staden på vatten utan vatten. [21]
Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. [22]
Brist på elektronikkomponenter. [23]
Gasmoln lamslår Uppsala. [24]
Civilt bruk av försvarets resurser - regelverken, erfarenheter, helikoptrar. [29]
Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. [53]
Svenska insatser för internationell katastrof- och flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. [72]

Socialdepartementet

Vårdens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. [5]
Könshandeln. [15]
Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. [16]
Homosexuell prostitution. [17]
Underhållsbidrag och bidragsförskott, Del A och Del B. [26]
Avgifter inom handikappområdet. [35]
Kompetens och kunskapsutveckling - om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. [58]
Ohälsoförsäkring och samhällsekonomi - olika aspekter på modeller, finansiering och incitament. [59]
Kvinnofrid. Del A+B. [60]
Dokumentation och socialtjänstregister. [86]
Hälsodataregister - Vårdregister. [95]

Kommunikationsdepartementet

Samordnad och integrerad tågtrafik på Arlandabanan och i Mälardalsregionen. [25]
Älvsäkerhet. [40]
Framtidsanpassad Gotlandstrafik. [42]
EG-anpassade körkortsregler. [48]
Klimatförändringar i trafikpolitiken. [64]
Allmänna kommunikationer - för alla? [70]
Finansieringslösningar för Göteborgs- och Dennisöverenskommelserna. [82]
SMHI:s verksamhetsform? [99]

Finansdepartementet

Grön diesel - miljö- och hälsorisker. [3]
Långtidsutredningen 1995. [4]
Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. [9]
Översyn av skattebrottslagen. [10]
Mervärdesskatt - Nya tidpunkter för redovisning och betalning. [12]
Förmåner och sanktioner - en samlad redovisning. [36]
Prognoser över statens inkomster och utgifter. [49]
Förmåner och sanktioner - utgifter för administration. [56]
Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar. [63]
Naturgrusskatt, m.m. [67]
Betaltjänster. [69]
Lägenhetsdata. [74]
Försäkringsrörelse i förändring 3. [87]
Svenskar i EU-tjänst. [89]
Omprövning av statliga åtaganden. [93]
Personalavveckling, utbildning och beskattning. [94]

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

FRITZES

Postadress: 106 47 Stockholm
Fax 08-20 50 21, Telefon 08-690 90 90

ISBN 91-38-20060-0
ISSN 0375-250X